

PAPER DETAILS

TITLE: Hz. Peygamberin Tesrî Nitelikli Olmayan Fiillerinin Baglayicilik Açısından Degeri

AUTHORS: Mustafa Harun KIYLIK

PAGES: 153-194

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/906751>

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 6, sayı / issue: 2
(Güz / Autumn 2019): 153 - 194.

**Hız. Peygamber'in Teşri Nitelikli Olmayan Fiillerinin Bağlayıcılık
Açısından Değeri**
The Value of the Prophet's Non-Legislative Acts In Terms of Bindingness

Mustafa Harun Kıyık
Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam
Hukuku Anabilim Dalı
Van/Türkiye
Assist. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Department
of Islamic Law
Van/Turkey

e-mail: harunkiylik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8238-0144>
DOI: 10.33718/tdi.567370

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Mayıs / May 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Ağustos / August 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Mustafa Harun Kıyık, "Hz. Peygamber'in Teşri Nitelikli
Olmayan Fiillerinin Bağlayıcılık Açısından Değeri", *TİD* 6/2 (Güz 2019):
153 - 194.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Hız. Peygamber'in Teşrî Nitelikli Olmayan Fiillerinin Bağlayıcılık Açısından Değeri

Öz

Fıkıh usulü terminolojisinde şer'î delillerin ikincisi olan Sünnet, Hz. Peygamber'den sâdır olan söz, fiil ve takrirleri ifade eden bir hüküm kaynağıdır. Hz. Peygamber'in bizler için güzel örnek olduğuna dikkatleri çeken, ona uymayı ve itaati emreden ayetler ile birlikte kendisine Kur'an'ı açıklama görevinin verildiğini ifade eden ayetlerden Hz. Peygamber'e uymanın gerekliliği anlaşılmaktadır. İslâm hukukçuları belirli şartlar dâhilinde tespiti yapılan ve kaynağı risâlet olan sünnetin Müslümanlar için bağlayıcılık arz ettiği hususunda icma etmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in yeme, içme, uyuma, giyinme ve oturup kalkma gibi insan tabiatının bir gereği olarak sergilediği davranışların yanı sıra ticaret, ziraat, ordu tanzimi ve savaşa dair kanaatleri, bir hastalığa ilaç tavsiye etmesi gibi teşrî nitelikli olmayan kişisel tecrübeleri de söz konusu olmuştur. İşte bu çalışmada, Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlar için en güzel örnek olduğu vurgulanan Hz. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayıp insan tabiatının bir gereği olarak ya da kişisel tecrübe ve kanaatleri şeklinde kendisinden sâdır olan fiillerin sünnet kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve bu tür fiillerin bağlayıcılık arz edip etmeyeceği konusu izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Sünnet, Fiil, Teşrî, Bağlayıcılık.

The Value of the Prophet's Non-Legislative Acts In Terms of Bindingness

Abstract

In the terminology of Islamic legal theory (*usûl al-fıqh*), the Sunnah that is the Prophet's words, acts and approvals, is the second source of legal provisions. The necessity of following the Prophet as a role model is deduced from the verses that remark his exemplary role for Muslims and command to obey and follow him as well as the verses, which indicate that he has duty of explaining the Qur'an. Islamic legists agreed (*ijma*) on that if the Sunnah is identified in certain conditions and if its source is prophethood, it is binding all Muslims. However, there are the Prophet's humanely behaviours, such as eating, drinking, sleeping, dressing and sitting, as well as there are His experiential and non-legislative behaviours, such as trading, farming, military arrangements, opinions on war and advising a medicine for a disease. The Prophet was pointed out in the Qur'an as a good exemplary for all people. This study explains whether or not his non-legislative acts, humanly behaviours and personal experiential opinions is regarded as Sunnah and whether or not such acts would be binding all Muslims.

Keywords: Islamic Law, Sunnah, Acts of The Prophet, Legislation, Bindingness.

Giriş

Hiz. Peygamber takriben yirmi üç yıllık risâlet hayatında söz, fiil ve takrirleri ile İslâm'ı anlatarak insanlara yapmaları ve sakınmaları gereken hususları izah etmiştir. Bir beşer olması hasebiyle de diğer insanlar gibi tabiatlarının bir gereği olarak bazı şeyler söyleyip kendilerinden birtakım fiiller tezahür etmiştir. Bu açıdan bakıldığında bir Peygamber'den sâdir olduğu için bu tür söz ve fiillerin tebliğe muhatap olan insanlar için bağlayıcılık yönünün olup olmadığı önem arz etmektedir ki bu çalışmanın konusu da budur.

İslâm Hukukuna dair klasik kaynaklarda Hiz. Peygamber'in sözlü ve fiili tasarruflarına dair malumat gerek satır aralarında gerekse de müstakil başlıklar altında yer almaktadır.¹ Aynı zamanda doğrudan veya dolaylı olarak bu hususta muasır çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Mustafa es-Sıbâî'nin (ö. 1964) *"es-Sünnetü ve mekânetuha fi't-teşri'i'l-İslâmî"*² adlı eseri, Süleymân Aşkar'ın (ö. 2009) *"Ef'âlü'r-Rasûl"*³ adlı eseri, Abdulğani Abdulhâlîk'in *"Hücciyetu's-Sünne"*⁴ adlı eseri, Hüseyin Şevât'ın *"Hücciyetu's-sünne ve târihuhâ"*⁵ adlı eseri, Murat Şimşek'in *"İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hiz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları"*⁶ adlı eseri, Talat Sakallı'nın *"Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi"*,⁷ başlıklı makalesi ile Hayreddin Karaman'ın *"Bağlayıcılık Bakımından Rasûlul-*

1 Örneğin Bk. Ebû Abdillâh Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-muhît fi usûli'l-fikh* (b.y. Dâru'l-Kütübî, 1994), 6: 24, 476; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, ts.), 4: 39; Ebû İshâk İbrahim eş-Şîrâzî, *el-Luma' fi usûli'l-fikh* (b.y. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 67; Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî* (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), 2: 86; Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *el-Menhûl min ta'likâti'l-usûl*, thk. M. Hasan Heyto (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1998), 309; İmâmü'l-Harameyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh el-Cüveynî, *et-Telhis fi usûli'l-fikh* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, ts.), 2: 48, 225; Ebu'l-Hasan Seyfüddin el-Âmidî, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, thk. Abdurrezzâk Afîfî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.), 1: 173.

2 Mustafa es-Sıbâî, *es-Sünnetü ve mekânetuha fi't-teşri'i'l-İslâmî* (b.y. el-Mektebetu'l-İslâmî Dâru'l-Verrâk, ts.).

3 Muhammed b. Süleymân Aşkar, *Ef'âlü'r-Rasûl* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2003).

4 Abdulğani Abdulhâlîk, *Hücciyetu's-Sünne* (b.y. Dâru'l-Vefâ, 1993).

5 Hüseyin Şevât, *Hücciyetu's-sünne ve târihuhâ* (b.y. y.y., 2004).

6 Murat Şimşek, *İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hiz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları* (Ankara: TDV Yayınları, 2011).

7 Talat Sakallı, "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1995).

*lah'ın Davranışları*⁸ başlıklı makalesi bu alanda gösterilebilecek çalışmalardandır. Ne var ki bu çalışmalar ya genel olarak sünnetin bağlayıcılığı üzerinde durmakta ya da bir bütün olarak Hz. Peygamber'in fiillerini işlemektedir. Bu çalışma ise Hz. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayan fiillerini ve bu fiillerin ümmet için bağlayıcılığını özel bir tarzda ele aldığı ve bu hususta fikir beyan eden âlimlerin görüşlerini de müstakil olarak verdiği için diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Ayrıca bu çalışma, konuyu ele alış tarzı ve ulaştığı neticeler ile birlikte okuyucunun kaynaklara rahatça ulaşabilmesini sağlaması hasebiyle Haniye'nin "*et-Teessî bi'l-efâli'l-cibillîyeti li'n-Nebi*"⁹ adlı makalesinden de ayrılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Peygamberliğinin bir gereği olarak değil de bir insan olması hasebiyle Hz. Peygamberden sâdır olan fiillerin neler olduğunu izah etmek, bu fiillerin teklifi hükümler içerisindeki yerini tayin etmek ve dolayısıyla Müslümanlar için bu fiillerin bağlayıcı olup olmadığını açıklamaktır.

Burada Hz. Peygamber'in risâleti tebliğ kabilinden olan ve olmayan sözlerinin de açıklığa kavuşturulacağı yeni çalışmalara ihtiyacın olduğunu ifade etmek gerekir. Ne var ki bu çalışma sadece Hz. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayan fiillerinin bağlayıcılığı hususu ile sınırlı olduğu için bu konulara değinilmemiştir. Bu çalışmada öncelikle sünnet kavramı ve sünnetin delil olma yönü izah edildikten sonra Hz. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayan fiillerinin bağlayıcılığı ele alınacaktır.

1. Sünnet Kavramı ve Sünnetin İslam Hukuk Usulünde Deliller Hiyerarşisindeki Yeri

Sünnet kelimesi sözlükte övgüye değer doğru yol,¹⁰ iyi veya kötü yol,¹¹ sîret/hayat¹² izlenen yol, yöntem gibi anlamlara gelir. İyi veya kötü

8 Hayreddin Karaman, "Bağlayıcılık Bakımından Rasûlullah'ın Davranışları", *Hiz. Peygamber ve Aile Hayatı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*, ts.

9 Mâzin İsmail Haniye, "et-Teessî bi'l-efâli'l-cibillîyeti li'n-Nebi", *Mecelletu'l-Câmiatu'l-İslâmiyye*, Kulliyetu's-Şer'iyye, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 13 (Gazze: 2005).

10 Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, "Snn", *Tehzîbu'l-luğa*, thk. M. İvaz Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001), 12: 210.

11 Ali b. Muhammed el-Cürcânî, "Sünnet", *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 122.

12 Ebû'l-Fadl Cemaluddîn İbn Manzûr, "Sünnet", *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1994), 13: 225.

yol ve metot anlamlarına gelse de daha çok iyi yol anlamında kullanılır.¹³ Kötü yol için kullanılacaksa genelde bunu ifade edecek bir kayıt ile gelir.¹⁴ Kur'ân¹⁵ ve hadis metinlerinde¹⁶ de yer alan sünnet kavramı terim olarak hadis, fıkıh, fıkıh usulü ve kelam ilimlerinde muhtelif şekillerde tarif edilmiştir.¹⁷

Hadis Usulü ilmine bakıldığında sünnetin Rasûlullah'tan sâdır olması hasebiyle kavli, fiilî ve takrirî; ravi sayısı açısından mütevâtir, meşhûr ve âhâd gibi muhtelif açılardan ele alındığı görülür.¹⁸ Muhaddislere göre sünnet, bi'setinden önce veya sonra Hız. Peygamber'in Kur'ân dışındaki söz, fiil, takrirleri,¹⁹ şemâil/yaratılış veya ahlâkî özellikleri ile sîreti gibi Hız. Peygamber ile ilgili her şeydir.²⁰ Muhaddisler genelde sünnet ile hadisi eşanlamda kullanmış olsa bile kimileri sadece Rasûlullah'a izafe edilenlere sünnet derken çoğu muhaddis; sahabe ve tâbiuna izafe edilenleri de sünnet kapsamında değerlendirmişlerdir.²¹ Fıkıhta ise bazen البدعة "bidat" kavramının karşılığı olarak kullanılsa da²² genel kabul gören

13 Ezherî, "Snn", 12: 210.

14 Şevât, *Hücciyetu's-sünne*, 14.

15 Bk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, "Snn", *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2007), 451.

16 "Kim güzel bir sünnet/adet başlatırsa kendisine hem o güzel davranışın karşılığı hem de kıyamete kadar onu örnek alan kimselerin sevabı verilir. ...", Ebû Abdillâh Muhammed b. Zeyd İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Mukaddime", 14; Ayrıca bk. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Nikâh", 1; Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İlim", 15, "Nikâh", 5; "Zekât", 69.

17 Bk. Murteza Bedir, "Sünnet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 150; Şeltût, Mahmûd, *el-İslâmü akîdeten ve şerîaten* (Kâhire: Dâr-ur-ş-Şurûk, 2001), 491-494.

18 İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usûlü* (İstanbul: MÜİFVY, 1998), 27, 106.

19 Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Muhakkak min ilmi'l-usûl fî mâ yetealleku bi efâli'r-Rasûl*, thk. Mahmûd Sâlih Câbir (Medine: 2011), 151-152.

20 Bk. Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-nazar ila usûli'l-eser*, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde (Halep: Mektebetu'l-Metbûâtî'l-İslâmiyye, 1995), 1: 1; Cemâleddin el-Kâsimî, *Kavâidu't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 61; Sîbâî, *es-Sünnetu ve mekânethu*, 65; Şevât, *Hücciyetu's-sünne*, 19.

21 Bk. Ali b. Ebu'l-Hasen Ali el-Kârî, *Şerhu Nuhbetu'l-fiker fi mustalahâti ehli'l-eser*, thk. Eş-Şeyh Abdulfettah Ebû Ğudde (b.y. y.y., ts.), 5; Celaleddin es-Suyûtî, *Tedribu'r-râvî fi şerhi Takrîbu'n-Nevevî*, thk. Ebû Kuteybe Nazr Muhammed (b.y. Dâr-u Tibe, ts.), 1: 209.

22 Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ, *el-Muvâfakât*, trc. Mehmed Erdoğın (İstanbul: İz Yayıncılık, 1993), 1.

yaklaşımına göre sünnet; farz ya da vacip derecesinde olmaksızın dinen yapılması istenen fiil, diğer bir ifadeyle kesin bir tarzda/farz veya vacip olmaksızın yapılması talep edilen fiilleri ifade eden şer'î bir vasıf olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla usulcülerin yaptığı gibi delillerden biri olarak değil; hükümlerden biri olarak değerlendirilmiştir.²³ Bu anlamında sünnet, teklifi hüküm terminolojisi içerisinde mendûbun en önemli bölümünü oluşturur.²⁴ Hanefî usulcüler sünneti “dinde takip edilen yol” diye tarif etmiş ve “Hz. Peygamber’in ve ashabının yolu” şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca bu tanıma “farz ya da vacip olmaksızın” kaydını da eklemişlerdir.²⁵ Hz. Peygamber’in bazen terk etse bile yapmaya devam ettiği sünnetler ibadet nevinden ise buna “sünen-i hüddâ”; âdetler nevinden ise buna da “sünen-i zevâid” denilmiştir.²⁶ Şâfiî usulcülerden Şîrâzî (ö. 476/1083), sünnetin “bağlayıcı olmamakla birlikte uyulması istenen fiil” anlamına vurgu yapmaktadır.²⁷ Şâfiî fıkıhçılar genelde sünneti, mendûb, müstehâb, tatavvu ve fazilet kavramıyla eşanlamlı olarak kullanmış; sünneti yapanın övüleceğini, terk edenin de kınanmayacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber’in devamlı yaptığı şeyler için sünnet; bir veya iki defa yaptığı, genelde yaptığı veya emredip yapmadığı şeyler için müstehâb; kişinin kendi iradesiyle yapıp da bu hususta bir nakil getiremediği şeyler için de tatavvu kavramı kullanılmıştır.²⁸

Hanefîlerin yaptığı bir ayırıma göre, Hz. Peygamber’in devamlı yaptığı ve sırf bağlayıcı olmadığını göstermek için herhangi bir özür olmadan da nadiren terk ettiği fiillere “sünnet-i müekkede” denilir. Sabah namazı-

23 Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl*, thk. eş-Şeyh Ahmed İzz İnâye (Dımeşk: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1999), 1: 95; Sıbâî, *es-Sünnetu ve mekânetuha*, 66; Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şeriaten*, 494; Muntasır Nâfiz Muhammed Humeydân, *es-Sünnetu beyne't-teşrî' ve menheciyyeti't-teşrî'* (Filistin: Câmîatu'n-Necâhi'l-Vatanî, 2006), 13.

24 Bk. Ferhat Koca, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 154-155; Sıbâî, *es-Sünnetu ve mekânetuha*, 66.

25 Bk. Abdulaziz Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr şerhu usûli'l-Bezdevî* (b.y. Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 2: 359; Koca, “Sünnet”, 38: 154.

26 Bk. Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 1: 103-104; Cürcânî, “Sünnet”, 122.

27 Ebû İshâk eş-Şîrâzî, İbrahim, *Şerhu'l-luma'*, thk. Abdulmecid Türkî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1988), 1: 287-289; Koca, “Sünnet”, 38: 154.

28 Bk. Takiyyuddin Ebu'l-Hasen es-Subkî, *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 1: 57-58; Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1: 449; Humeydân, *es-Sünne*, 14.

nın farzından önce iki rek'at namaz kılmak, abdest alırken ağıza ve buruna su vermek gibi. Bu tür sünnetleri yapanlar sevap kazanır, yapmayanlar için ise herhangi bir ceza söz konusu olmamakla birlikte bu şahıslar kınanma veya azarlanmayı hak eder. Tâat türünden olup Hiz. Peygamber'in bazen yapıp bazen terk ettiğı fiillere ise "sünnet-i gayri müekkede",²⁹ "nafile" ya da "müstehâb" adı verilir. Örneğın ikinci ve yatsı namazlarının farzlarından önce kılınan dörder rek'at namaz, pazartesi ve perşembe günleri tutulan oruçlar böyledir. Bu tür sünnetleri yapanlar sevabı hak eder; terk edenler için ise kınanma veya azarlanma söz konusu değildir.³⁰

Usulcüler sünneti şer'î delil olması açısından ele almış ve Rasûlullah'ın söz, fiil ve takrirleri/tasvipleri şeklinde tanımlamışlardır.³¹ Ayrıca Hiz. Peygamber'den sâdır olması gözetilerek bu taksimata ilaveten vasfî sünnetten de bahsedilmiştir.³² Kavli sünnet, Hiz. Peygamber'in değişik münasebetlerle söylemiş olduğı sözleri ifade ederken³³ fiili sünnet, Hiz. Peygamber'in abdest alması, beş vakit namaz kılması ve hac ile ilgili fiillerine karşılık gelir.³⁴ Rasûlullah'ın gördüğü ve duyduğu halde onay biçiminde yorumlanabilecek tavırları anlamına gelen takrir sünnetin, ilgili davranışın en azından yasaklanmadığını gösterdiği, sözlü sünnetin içerdığı emir

29 İbn Âbidîn "sünnet-i müekkede"nin "sünnet-i hüda"; "sünnet-i gayr-i müekkedenin" de "sünnet-i zevâid" olduğunu ifade etmiştir. Bk. İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, 1: 104; Böyle bir ayrım için ayrıca bk. Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, *el-Vecîz fî usûli'l-fikhi'l-İslâmî* (Dimeşk: Dâru'l-Hayr, 2006), 1: 340-341.

30 Bk. Zeynüddin İbrahim b. Muhammed İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (b.y. Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.), 1: 17-18; Zekiyyuddin Şaban, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûli'l-Fıkıh)*, trc. İ. Kafi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 245-246; Koca, "Sünnet", 38: 155; Zuhaylî, *el-Vecîz*, 1: 340-341.

31 Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahrüddîn Ömer et-Teftâzânî, *Şerhu't-Telvîh ale't-Tavdîh* (b.y. yy., ts.), 2: 2; Zeynüddîn Ebû Yahya Zekerîyyâ el-Ensârî, *Ğâyetu'l-vusûl fî şerhi Lubbi'l-usûl* (Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-Arabiyyeti'l-Kübra, ts.), 95; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudâme el-Makdisî, *Ravzatü'n-nâzir ve cünnetü'l-munâzir* (b.y. Müessesetü'r-Reyyân, 2002), 1: 17; Sıbâî, *es-Sünnetü ve mekânetüha*, 65-66; Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerâaten*, 492, 494; Abdulvehhâb Hallâf, *İlm-u Usûli'l-Fıkıh* (Lübnan: ts.), 27; Şaban, *İslâm hukuk ilminin esasları*, 71; Abdulkerim Zeydan, *el-Vecîz fî usûli'l-fıkıh* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.), 131; Abdulhalim Mahmûd, *es-Sünnetü ve mekânetuhâ fî't-teşri'l-İslâmî* (Beyrut: 1977), 28; Bedir, "Sünnet", 38: 150.

32 Vassî sünnet, Hiz. Peygamber'in yaratılış vassfını, şemâilini ifade eden halkî sıfatlar ile övgüye değer ahlakını ifade eden hulkî sıfatlarını kapsar. Bk. Şevât, *Hüccîyyetu's-Sünne*, 32; Humeydân, *es-Sünne*, 15.

33 Kudsî hadisler de sözlü sünnet grubuna girer. Bk. Şevât, *Hüccîyyetu's-Sünne*, 32.

34 Bk. Sıbâî, *es-Sünnetü ve mekânetuhâ*, 65; Hallâf, *İlm-u usûli'l-fıkıh*, 27; Şaban, *İslâm hukuk ilminin esasları*, 73.

ve yasakların ise ilke olarak Kur'ân'dakiler gibi bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir.³⁵ Zira sünnet, kaynak değerini ilkin Kur'ân'dan alır.³⁶ Ayrıca sünnet,³⁷ icma, Hz. Peygamber'in mâsum/günahsız oluşu ve tek başına Kur'ân ile amel etmenin imkânsızlığı, sünnetin kaynak değerini ortaya koyan diğer deliller arasında yer alır.³⁸

Sünnetin fıkıh usulü terminolojisinde kaynak değerine bakıldığında Kur'ân'dan sonra şer'î hükümlerin meşruiyet delillerinden ikincisini oluşturduğu görülür.³⁹ Zira Kur'ân'ın sübûtu kat'î, sünnetinki ise zannîdir. Kat'î olan, zannî olandan önce gelir. Sünnet Kur'ân'ın beyânı olduğu için beyân, beyân olunana tâbidir. Muaz hadisi de bunu teyit etmektedir.⁴⁰

Muhaddislerin, sünnet adı altında mütalaa ettiği birçok husus, fukaha açısından ameli değeri olmayan hususlardır.⁴¹ Genel olarak muhaddisler kendisiyle şer'î bir hükmün sabit olup olmamasına bakmaksızın Hz. Peygamber'den gelen her şeyi sünnet kapsamına alarak sünneti en geniş anlamda değerlendirirken fukaha; farz, mübâh, mekruh ve haram gibi şer'î hüküm açısından ele almıştır. Fıkıh usulü âlimlerinin ise kendisiyle hüküm istinbat edilen şer'î külli deliller açısından Hz. Peygamber'in sünnetini araştırma konusu yapıp kendisiyle hüküm sabit olan söz, fiil ve takrirleri esas aldığı görülecektir. Dolayısıyla muhaddisler sünnetin sübutu, fakihler delalet yönü, usul âlimleri ise sünnetin hücciyeti/kaynak değeri üzerinde durmuşlardır.⁴²

35 Bedir, "Sünnet", 38: 151.

36 Hallâf, *İlm-u usûlî'l-fıkıh*, 28; Şevât, *Hücciyetu's-Sünne*, 33; Humeydân, *es-Sünne*, 35.

37 "Erike" hadisi diye meşhur olan şu hadis delil olarak gösterilmiştir: "Şunu iyi biliniz ki bana Kur'ân ile birlikte onun bir benzeri de verilmiştir. Dikkatli olun! Koltuğuna kurulan tok bir adamın size: 'Sadece şu Kur'ân lazımdır, onda bulduğunuz helali helal, haramı da haram kabul ediniz yeter.' diyeceği günler yakındır.", Süleyman b. Eş'as Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Sünnet", 6; "İmâre", 33; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü't Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İlim", 10. Yine bu bağlamda değerlendirilebilecek hadisler için bk. bk. Buhârî, "İ'tisâm", 2; Müslim, "Hac", 412; "Fezâil", 130-131; Buhârî, "Cuma", 8, "Temennî", 9, "Savm", 27; Müslim, "Tahâre", 42.

38 Bk. Şevât, *Hücciyetu's-Sünne*, 220-234; Humeydân, *es-Sünne*, 35-40.

39 Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 4: 5; Abdulhalim Mahmûd, *es-Sünnetu ve mekânetuhâ*, 26; Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*, 492; Bedir, "Sünnet", 38: 150.

40 Zuhaylî, *el-Vecîz*, 1: 218-219.

41 Bk. İsmail Hakkı Ünal, "Hanefî Usûlcülere Göre Hz. Peygamber'in Filleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37/1 (1997), 192-199; Nejla Hacıoğlu, "Cessâs'a Göre Hz. Peygamber'in Fiilleri", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2014), 167.

42 Bk. Sıbâî, *es-Sünnetu ve mekânetuhâ*, 67; Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*, 492-

2. Teşri Nitelikli Olup Olmaması Açısından Sünnet

Teşri kavramının biri ibtidaen şer' vazetme; diğeri naslara, harici bir delile ya da genel ilke ve maksatlara bağlı olarak var olan şer'e dayalı hükümler çıkarma şeklinde iki anlamı vardır. Teşri'den kasıt hukukî bağlayıcılıktır. Bu kavramın taşıdığı kanun yapma ve yasamada bulunma manası yanında, bağlayıcı vasıf ve müeyyide içeriği taşıyan, uyulmadığı takdirde gerek dünyevî gerekse de uhrevî cezâ müeyyideler içeren hüküm ve esaslar demektir.⁴³

Âlimlerin Hiz. Peygamber'in özellikle de fiili tasarruflarının bağlayıcılığı hususunda epey mesai sarf ettiğini ifade etmek gerekir. Teşri nitelikli sünnet hakkında kısa bir malumat verildikten sonra fiili sünnetin bağlayıcılığı ele alınacaktır. Fakat buna geçmeden önce Hiz. Peygamber'in sünnetinin tarih boyunca birçok açıdan muhtelif tasniflere tabi tutulduğunu belirtmek gerekir. Genel bir perspektif sağlaması açısından mezkûr tasniflere de yer vermek gerekir. Nitekim Hiz. Peygamber ve sonraki dönemlerde uygulamada yer bulsa da⁴⁴ son asır âlimleri tarafından sünnet; teşri nitelikli olan ve olmayan şeklinde yeni bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu tasnifi ilk defa Şeltût'un (ö. 1893/1963) yaptığı⁴⁵ ifade edilmiştir.⁴⁶ Bundan önce Mekhûl,⁴⁷ İbn Kuteybe (ö. 276/889), Ebû'l-Hüseyn el-Basrî (ö. 436/1044),⁴⁸ İzzeddin b. Abdüsselâm (ö. 660/1262),⁴⁹ Ebû Şâme el-Mak-

494; Humeydân, *es-Sünne*, 16.

43 Şimşek, *Hiz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları*, 27, 29.

44 Muteber kaynaklarda yer almasa bile sünnetin bağlayıcılık açısından taksiminin hadislerle bizzat Hiz. Peygamber tarafından yapıldığına dair rivayetlerden de bahsedilmiştir. Bk. Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 39.

45 Şeltût, *el-İslâmî akîdeten ve şeriaten*, 499.

46 Bk. Humeydân, *es-Sünne*, 45.

47 Evzâ'nın nakline göre Mekhûl şöyle demiştir: Sünnet iki çeşittir: a) Sünnet-i farîza b) Sünnet-i fazîle. Bk. Dârimî, Ebû Muhammed ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selim (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğni, 2000), "Mukaddime", 49.

48 a) İmtisâlî fiiller: Namaz, zekat, oruç, hac ve cihadın rükünleri gibi. b) Rasûlullah'tan cibillî olarak sâdır olan fiiller c) Hasâisu'n-Nebi d) Beyânî fiiller, yani mücmeli tebyîn nitelikli fiiller e) Beyân ve imtisâl nevinden olmayan mübtede' fiiller: Bunlar da sıfatı bilinen ve bilinmeyen şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bk. Makdisî, *el-Muhakkak*, 175-189, 220-238.

49 a) Tebliğ b) Fetva c) Kaza d) Emânetu'l-Uzmâ. Bk. Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülâziz b. Abdüsselâm, *Kavâidu'l-Ahkâm fî Mesâlihi'l-Enâm* (Beyrut: ts.), 2: 121.

disî (ö. 665/1276),⁵⁰ Karâfi (ö. 684/1285),⁵¹ İbnu's-Şât (ö. 723/1323)⁵² ve Dihlevî (ö. 1176/1762) gibi âlimler de bağlayıcılık açısından sünnetin muhtelif açılardan taksimine yer vermişlerdir. Daha sonra da bu hususta Reşîd Rızâ (ö. 1865/1935), Şeltût, İbn Âşûr (ö. 1879/1973), Süleyman Aşkar ve Yusuf el-Karadâvî gibi muasır âlimlerin yaptığı taksimler görülmür.⁵³ Bu hususta araştırma yapanlar mevzuu on iki başlık halinde tasnif etmişlerdir.⁵⁴

2.1. Hz. Peygamber'in Teşrî Nitelikli Sünneti

Müslümanlar için Rasûlullah'a uymanın gerekliliği, onun davranışlarındaki örneklik özelliğine dikkat çeken⁵⁵ ona uymayı ve itâati⁵⁶

50 Makdisî, Ebu'l-Hüseyn el-Basrî'nin görüşlerini serdettiği için bu hususta onunla aynı görüşte olduğu anlaşılmaktadır. Bk. Makdisî, *el-Muhakkak*, 175-189.

51 Karâfi'ye kadar Hz. Peygamber'in davranışlarının bağlayıcılık açısından ilmi tasnifinin yapılmadığı ifade edilmiştir. (Bk. Karaman, *Bağlayıcılık Bakımından Rasûlullah'ın Davranışları*, 135), Hz. Peygamber'in tasarruflarını otuz altı fark zikretmek suretiyle ilk defa ele alan Karâfi mevzuu şu başlıklar halinde ele almıştır: a) Tebliğ b) Hüküm/Kaza c) Fetva d) İmamet. Karâfi'ye göre tebliğ ve fetva mahiyetli tasarrufların bağlayıcı olduğunu fakat yargı ve imamet ile ilgili tasarrufların biraz daha farklı olduğu kanaatindedir. Ona göre Hz. Peygamber'in hukukî kararlar ve uygulamaları ile devlet başkanlığı ile ilgili olanlar Rasûlullah gibi yargı makamında olan ya da devlet başkanı gibi halkın maslahat ve işlerini yönetme konumunda olanlar dışında hiç kimse tarafından hükümlere kaynak olarak kullanılamaz. Ayrıca bu tasarruflar, hâkim ve devlet başkanları için bağlayıcı da değildir. Bk. Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Karâfi, *Envârü'l-burûk fî envâi'l-furûk* (b.y. Âlemü'l-Kütüb, ts.), 1: 205-207; Bk. İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Makâsîdu's-Serîati'l-İslâmiyye*, thk. Muhammed el-Habib (Katar: Vizâretü'l-Evkâf, 2004), 3: 87.

52 Şerî hükümlerdeki tasarruflar ya ta'rîfî ya da tenzîlîdir. Bk. İbnu's-Şât, Kasım b. Abdillâh, *İdrâru's-Şurûk ala Envâri'l-Furûk* (Karâfi'nin Furûk'unun altında), (y.y. Âlemü'l-Kütüb, ts.), 1. 206-207.

53 Detaylı bilgi için bk. Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 39-77; Humeydân, *es-Sünne*, 45-50.

54 Bunlar; teşrî, iftâ, kazâ, imâmet, irşâd, sulh, iştişâri rey, nasihat, te'dîb, kemal ve takva eğitimi vermek, ince ve yüce gerçekleri öğretmek ve başkalarına yol göstermekle ilgisi bulunmayan beşeri, tabii davranışlarda bulunmaktır. Bk. Karaman, *Bağlayıcılık Bakımından Rasûlullah'ın Davranışları*, 136.

55 el-Ahzâb 33/21: أَسْوَةٌ حَسَنَةٌ Bu ayette geçen أسوة kelimesi siyak-ı ispat-taki nekra olarak geldiği için bu kelimenin umum ifade etmeyeceği ifade edilmiştir. Bk. Şihâbüddin Ahmed el-Karâfi, *Nefâisu'l-usûl fî şerhi'l-Mahsûl*, thk. Âdil Ahmed-Ali Muhammed (b.y. Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1995), 5: 2319. Ayrıca Serahsî bu ayette zikri geçen نَكْرَة ifadesinden hareketle teessînin vacip değil, mübâh olduğu kanaatindedir. Bk. Serahsî, *Usûl*, 2: 88-89.

56 el-Mâide 5/92; en-Nisâ 4/65, 80; Âl-i İmrân 3/31; el-Haşr 59/7; Ahzâb 33/36.

emreden, kendisine Kur'an'ı açıklama yetkisinin verildiğini ifade eden⁵⁷ ayetlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Hiz. Peygamber'in kitabı ve hikmeti öğrettiğini bildiren ayet⁵⁸ ve hadislerde geçen hikmet kelimesinin sünnet anlamına geldiği de ifade edilmiştir.⁵⁹

Rasûlullah'ın bir peygamber ve aynı zamanda bir beşer olması⁶⁰ hasbiyle kendisine uyulması zorunlu olan ve olmayan söz ve fiilleri vardır. Evrensel nitelikli sünnet olarak da ifade edilen⁶¹ teşrî mahiyetli sünnet Hiz. Peygamber'in bir Peygamber olma vasfı ile umumi teşrî kastıyla ve uyulması için kendisinden sâdır olan söz ve fiilleri bütün Müslümanlar için bir delil olup uyulması zorunludur.⁶² Bunların vücûb, nedb veya ibâha ifade edip etmediği birtakım deliller ile anlaşılır.⁶³ Hiz. Peygamber'in beyân, örnek model, müstakil teşrî, muvâzebe ve mudâveme mahiyetli sünnetleri ile kendi sünnetinin dinî olduğunu bizatihi açıkça beyân ettiği sünneti bağlayıcılık arz eder.⁶⁴ Mekhûl bu tür sünneti, sünnet-i farîza diye ifade edip kabulünün farz; terkinin ise küfür olacağını ifade etmiştir.⁶⁵ Ebû Şâme el-Makdisî (namaz, zekat, oruç, hac ve cihadın rûkûnleri gibi) imtisâlî fiiller olarak ifade ettiği teşrî nitelikli fiillerde Rasûlullah'ın ve ümmetinin eşit olduğunu ve bu hususta bir tartışmanın bulunmadığını ifade eder. Aynı zamanda ona göre mücmeli tebyîn, mutlakı takyîd babından olan fiiller de Müslümanlar için memûrun bihtir.⁶⁶ Mücmeli tebyîn sadedinde sâdır olan fiillerde mübeyyen vacipse bu fiil vacip; mendupsa bu fiil de menduptur.⁶⁷ Şeltût ise teşrî nitelikli sünneti şu şekilde âmm ve

57 en-Nahl 16/44.

58 el-Bakara 2/129.

59 Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Şâkir (Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940), 32, 73, 90; Bedir, "Sünnet", 38: 151.

60 el-Kehf 18/110; el-Fussilet 41/6.

61 Bk. Ali Çelik, "Sünnet'in Evrensel ve Tarihsel Boyutu", *İslam'ın anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 380-382.

62 Hallâf, *İlm-u usûli'l-fıkıh*, 32-33.

63 Bu şartlar için bk. Zuhaylî, *el-Vecîz*, 1: 205-216.

64 Bk. Zekeriyâ el-Ensârî, *Çâyetu'l-vusûl*, 96; Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 95-96.

65 Dârimî, "Mukaddime", 49.

66 Makdisî, *el-Muhakkak*, 191, 214.

67 Abdulkerim b. Ali b. Muhammed en-Nemle, *el-Mühezzebe fî İlmi usûli'l-fıkhi'l-mukâren* (Riyad: Mektebetü'r-Ruşd, 1999), 2: 832.

has diye taksime tabi tutmuştur: 1- Kitabın mücmelini tebyîn, umumunu tahsis, mutlakını takyîd, ibadetlere, helal ve haramlara, akâid ve ahlâka dönük izahatları şeklinde bir peygamber olma vasfıyla tebliğ mahiyetinde kendisinden sâdır olan sünnetin bu türü teşrî-i âmm mahiyetli olup kıyamete kadar sürecektir. 2- Askerleri savaşa gönderme, gerekli yerlerden beytü'l-mala mal toplayıp daha sonra bu malları ilgili yerlere harcama, vali ve hâkim atama, ganimetleri taksim, sözleşmeler yapma gibi kamu yararı ve genel tedbir mahiyetinde devlet başkanlığı vasfıyla kendisinden sâdır olan sünnet ise teşrî-i âmm nitelikli değildir. 3- Beyyine, yemin veya yeminden dönme gibi davalarda hâkim olma vasfıyla kendisinden sâdır olun sünnet de teşrî-i âmm nitelikli olmayıp özel davalar mahiyetindedir. Sünnetin son iki çeşidine yönelik hususların kaynağının risâlet olup olmadığının iyi tespit edilmesi gerekir. Şayet kaynağı risâlet ise umumi bir yapı arz eder ve kıyamete kadar herkes devlet başkanının veya hâkimin izni olmadan bu tür tasarruflarda bulunabilir. Kaynağı risâlet değil de sırf devlet başkanı veya hâkim olma vasfıyla özel durumlar için söz konusu olmuşsa bu durum umumi bir yapı arz etmeyecek, devlet başkanının izni veya hâkimin hükmü olmadıkça kimse için bağlayıcı olmayacaktır.⁶⁸

Sünnette vârid olan örf-adet, tecrübe ve sırf kişisel tedbirlere dayanan durumlar hariç tutulacak olursa akâid, ahlâk, ibadetlerle ilgili ameli hükümler, muamelatı tanzim, insanlar arasında hüküm verme gibi hususların teşrî mahiyetli olduğu söylenebilir ki sünnetin büyük bir çoğunluğu teşrî mahiyetlidir.⁶⁹ Teşrî nitelikli sünnetler arasında zaman, mekân ve kişi ayrımı gözetilmeksizin kıyamete kadar herkes için bağlayıcı umumi hükümleri muhtevi sünnetler olduğu gibi özel durumlar gözetilerek zaman, mekân ve kişilere has hükümler ihtiva eden sünnetler de mevcuttur. Bunlardan ilki, namaz vakitleri ve hadlerin miktarı gibi manası akıl ile kavranamayan ve içtihadı kapalı olan hükümleri bulundurduğu gibi sefer durumunda Ramazan orucunu tutmama ve namazı kasr etme ruhsatı gibi akılla kavranabilen, içtihadı açık hükümleri de ihtiva eder.⁷⁰

İbn Âşûr, hac menâsiki gibi bizzat Hz. Peygamber'in kendisinden alınması gereken tasarruflarının teşrî nitelikli olduğunu ve Hz. Peygamber'in tasarruflarının çoğunun da bu kısma girdiğini ifade ettikten sonra

68 Bk. Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*, 500-503.

69 Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*, 503-505.

70 Bk. Humeydân, *es-Sünne*, 58-59, 63.

teşrî hükümlerin birer uygulaması olduğu için fetva ve yargıya dair hükümlerinin teşrî nitelikli olduğunu; devlet başkanı olarak kendisinden sâdır olan tasarrufların ise çoğunun teşrî nitelikli olduğunu ifade etmiştir.⁷¹

2.2. Hz. Peygamber'in Teşrî Nitelikli Olmayan Sünneti

Yukarıda da zikredildiği üzere sünnet kavramı Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini kapsamaktadır. Hz. Peygamber'in bu tasarruflarının müstakil olarak ele alınması gerekir. Ne var ki sünnetin mezkûr üç türünün bağlayıcılığı hususu bu çalışmanın sınırlarını aşacağından burada sadece Hz. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayan fiillerinin bağlayıcılığı ele alınacaktır.

2.2.1. Hz. Peygamber'in Fiilleri ve Teşrî Nitelikli Olmayan Fiillerinin Bağlayıcılık Açısından Değeri

Hız. Peygamber'in fiilleri; Kur'ân'a göre, beşer ve peygamber sıfatlarına göre, âdet ve ibadet kategorilerine göre, din-dünya ayrımı bakımından ve Hz. Peygamber'in vazifeleri gibi muhtelif açılardan tasnif edilmiştir.⁷² Hz. Peygamber'in söylediklerini ve yaptıklarını öncelikle "cibillî/beşer olarak yaptıkları" ve "Peygamber olarak yaptıkları" diye ikiye ayırmak, bunların mahiyetini anlamada ve değerlendirmede kolaylık sağlayacaktır. Aynı şekilde bir beşer olarak kendisinden sâdır olan fiiller de biri, beşerî iradesinin dışında gerçekleşenler, diğeri ise insan iradesi ve ihtiyarı dâhilinde meydana gelenler şeklinde ikiye ayrılır.⁷³ Bununla ilgili olarak muhtevalarında benzerlik ve farklılıklar gözlense de muhtelif başlıklar altında yapılan şu taksimlere de burada yer vermek gerekir:

a) Cibillî fiiller: Bu tür fiiller de şu açılardan tasnife tabi tutulmuşlardır: 1. İbadetlerle ilgili olmayan cibillî fiiller: 1.1. Nefsin arzuları ve beşerî davranışlardan olan cibillî fiiller. 1.2. Nefsin arzuları ve beşerî davranışların üstünde olan ve ibadet taalluk etmeyen cibillî fiiller. 2. Teşrî ihtimali olan cibillî fiiller.⁷⁴

71 İbn Âşûr, *Makâsıdu's-Şerîa*, 3: 99-108.

72 Bk. Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: Otto Yayınları, 2014), 334-355.

73 Görmez, *Sünnet ve hadisin anlaşılması*, 348.

74 Haniye, *et-Teessî*, 52-56.

b) Hasâis⁷⁵ türünden fiiller,

c) Beyân niteliğindeki fiiller,

d) İmtisâl, beyân, hasâis ve cibillî olmayan mutlak fiiller: Bu da üç kısma ayrılmıştır: d.1. Vücûb, nedb veya ibâha olduğu bilinen fiiller. Örneğin itikâf, fakihlere göre müstehâbtır. d.2. Hükmü bilinmemekle birlikte kurbet kasdı da gözlenmeyen taranmak ve sürme çekmek gibi fiiller. Bunlar ibâhaye hamlonulur. Zira aslolan taabbudi olmamasıdır. Nedb ifade ettiği de söylenmiştir. d.3. Hükmü bilinmemekle birlikte ibadet kastı gözlenen fiillerdir ki bu fiillerin vücûb⁷⁶ veya nedb ifade edeceği, ne vücûb ne de nedb ifade edeceği veya bu fiiller hususunda tevakkuf edileceği⁷⁷ şeklinde dört farklı görüş söz konusudur. Bu ayrımı yapan müellif, tercihe şayan olanın, nedb ifade edeceği yönündeki görüş olduğu kanaatindedir.⁷⁸

Ayrıca mendûbun kısımları altında zikri geçen sünneti zevâid, Rasûlullah'a ittibâ kastıyla bu fiilleri yapanların sevap kazanıp mutlak olarak (kötü niyet olmaksızın) terk edenler için bir sakıncanın olmadığı sünnetleri ifade eder ki bu da beşer olması hasebiyle Rasûlullah'tan sâdir olan uyuma, yürüme, beyaz elbise giyme şer'î hükümlerle ilgili olmayan cibillî fiillere karşılık gelir. Sünnet-i gayri müekkede ile zevâid sünnet arasındaki fark birincisini yapanın sırf bu fiil niyetiyle sevap kazanıp ikin-

75 Hasâis/Hasâisu'n-Nebi, duha ve teheccüd namazının vacip olması, dörtten fazla eşle ya da mehirsiz evlenmesi, teheccüd namazının kendisine farz kılınması, Ramazan ayında savm-ı visâl, iki şahit gerekirken sadece Hüzeyme'nin şahitliği ile yetinmesi gibi Allah'ın sadece Hz. Peygamber'e lutfettiği özellikleri, halleri ve mucizeleri ifade eden bir terimdir. Bk. Makdisî, *el-Muhakkak*, 181-182; Hallâf, *İlm-u usûl'l-fıkh*, 33; Zuhaylî, *el-Vecîz* 1: 190; Zekerîyyâ el-Ensârî, *Ğâyetu'l-vusûl*, 96; Erdinç Ahatlı, "Hasâisü'n-Nebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 277; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: MÜİFY, 2011, 110. Bu uygulamalar literatüre "hasâis" adıyla geçmiştir. Sınırlı orandaki bu konular, Hz. Peygamber'e özgü bazı hususi hükümleri ihtiva etmektedir. Bu tür hükümlerin kıyasla genişletilerek başkalarına da teşmil edilmesi caiz değildir. Bk. Metin Yiğit, *İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebû Hanîfe'nin Usûl Anlayışında Sünnet* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007), 159-161.

76 Âmidî, *İhkâm*, 1: 174; Şîrâzî, *el-Luma'*, 2003), 68; Takiyyuddin Ebu'l-Bekâ İbni Necâr el-Hanbelî, *Şerhu'l-Kevkebi'l-Munîr*, thk. M. ez-Zuhaylî-N. Hammâd (b.y. Mektebetu'l-Ubeykân, 1997), 2: 187.

77 Serahsî, *Usûl*, 2: 86-87; Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, 3: 201-203.

78 Bk. İyâz b. Nâmî b. İvazu's-Selmî, *Usûlu'l-fıkhî'ilezi la yeseu'l-fakîh cehlehu* (Suudi Arabistan: 2005), 119-123.

cisinin kazanmamasıdır. Dolayısıyla zevâid sünnetlerin iktidâ ve teessî⁷⁹ niyetiyle yapılması gereklidir.⁸⁰

Allah, insanı kendine has cibillîyet/tabiat ve yaratılış ile var etmiş; uyku, yeme-içme ve oturma-kalkmada olduğu gibi herkesi eşit kılmış, peygamberlerini de bu fiillerin dışında tutmamıştır.⁸¹ Dolayısıyla diğer insanlar gibi peygamberler de tabiatlarının bir gereği olarak bu tür fiillerde bulunur. Bu durum zihinlere peygamberlerin fiillerinin teşrî ile irtibatı ve dolayısıyla bu tür fiillerin bağlayıcılığı sorusunu getirir.⁸²

Mevzunun özellikle Hiz. Peygamber'in fiilleri etrafında şekillenmesinin en önemli sebebi, Rasûlullah'ın serdettiği bu tür fiillerini sözlü olarak teyit etmemiş olması ya da sözlü olarak ifade etmiş olsa bile bundan kastının teşrî olup olmadığının açık olmamasıdır

Kendisine uyulması açısından Rasûlullah'tan sâdır olan her şeyin aynı derecede olmadığını burada ifade etmek gerekir. Rasûlullah'ın kendisine ittibâyı istediği söz ve fiilleri olduğu gibi böyle olmayan söz ve fiilleri de vardır. Rasûlullah'tan sâdır olan her şeyi ezberleyip ona uyma hususunda aşırı ihtimam gösteren sahabe-i kiramın da bu ayrıma dikkat ettiği görülür. Örneğin "Berîre Hadisi" diye meşhur olan meselede Rasûlullah, cariye olup önceleri Muğîs adında bir köle ile evlendirilmiş olan Berîre'nin azad edilmesine vesile olmuştur. Hürriyetine kavuşunca onu yanına çağırarak bu yeni durumun sosyal statüsünü değiştireceğini, kendisi ile eşi arasındaki ilişkilerine yeni bir boyut kazandıracağını bildirmiştir. Ona bundan sonra eşi ile evliliğini devam ettirip ettirmemekte serbest olduğunu ve tavsiye etmemekle birlikte eğer isterse eşinden ayrılabilceğini ifade etse de Berîre ayrılmayı tercih etmiştir. Bunu duyan Muğîs divane gibi Medine sokaklarında ağlamaya başlamıştır. Muğîs'in durumuna acıyan Allah Rasûlü (s.a.v.), Berîre'yi yanına çağırarak onunla yeniden konuşmuş ve ona eşinin durumunu anlatarak eşine dönmesini tavsiye etmiştir. Berîre; *"Ya Rasûlallah! Bu benim için bir vecibe mi? Bunu yapmamı mı emrediyorsunuz?"* deyince Allah Rasûlü (s.a.v.): *"Hayır, ben*

79 Teessî: Hiz. Peygamber'in yaptığı ve yapmadığı şeyleri, onun yaptığı şekilde yapmak ve terk etmektir. Bk. Ebu'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed fî usûli'l-fıkh*, thk. Halil el-Mesîh (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403), 1: 343.

80 Zuhaylî, *el-Vecîz*, 1: 342.

81 Bk. İbrâhîm 14/11; el-Müminûn 23/33.

82 Haniye, *et-Teessî*, 52.

sadece aracılık yapıyorum.” demiştir. Bunun bir emir değil, sadece bir tavsiye olduğunu öğrenen Berîre, eşine geri dönmeyeceğini belirtmiştir.⁸³ Anlaşılacağı üzere bu hadisede Berîre tereddütte kalınca bunun bir emir mi yoksa kendisinin hala muhayyer mi olduğunu öğrenmek istiyor. Hz. Peygamber’in bu husustaki sözlerinin bağlayıcılık arz etmediğini ve onun bu meselede sadece aracılık yaptığını anlayınca da muhayyerlik hakkını kullanıyor. Dolayısıyla Rasûlullah’ın bu meselede eşine dönmesi yönündeki emri Berîre için teklifi/teşrîi bir hüküm mahiyeti taşımaz. Gerek Hz. Peygamber’in hayatında iken gerekse vefatından sonraki dönemlerde sahabenin bu yöndeki uygulamalarını görmek mümkündür.⁸⁴

Cessâs, (ö. 370/981) Hz. Peygamber’in fiillerini teşrî bakımından vâcib, mendûb ve mübâh şeklinde üç kısımda ele alırken,⁸⁵ Serahsî Hz. Peygamber’in bir amaç için yaptığı fiillerin mübâh, müstehab, vacip ve farz diye dört kısımda incelemiştir. Beşinci tür olarak da zelleden bahsedip bu tür fiillerde kasıt olmadığı gibi iktida da söz konusu olmayacağından zellenin bu bağlamda değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.⁸⁶ Cessâs bağlayıcılık arz eden fiilleri sıraladıktan sonra bir beşer olmanın gereği Hz. Peygamber’den sâdır olan fiillerin vücûb ifade etmeyeceğinden ve dolayısıyla bağlayıcılık arz etmeyeceğinden bahseder. Zira bunlar herkesin zorunlu olarak yapmaya ihtiyaç duyduğu şeylerdir. Hz. Peygamber’in sâir ahvali şeklinde ifade edilebilecek bu fiillere, kurbet sağlamak, tevazu göstermek ve kibri terk etmek için yönelmek mümkündür.⁸⁷ Sonraki dönemlerde Hanefî mezhebinde Hz. Peygamber’in fiillerinin mübâh ve hasâis türünden olduğunu gösteren bir karine olmadıkça bunların it-tiba ve iktidaya hamledileceği görüşünün ağırlık kazandığı söylenebilir.⁸⁸

Ebü’l-Hüseyin el-Basrî, bir insan olması hasebiyle Rasûlullah’tan sâdır olan fiillerin ibâha ifade ettiği kanaatindedir. İnsanlardan ayrı düşünilemeyen hareket ve durma böyledir. Kalkmak, oturmak, uyumak, binmek, yolculuk yapmak, ikamet etmek, evde veya bir ağaç gölgesinde

83 Buhârî, “Talak”, 15, 16; Ebû Davud, “Talak”, 21, 31; Tirmizî, “Rada”, 7.

84 Bk. Humeydân, *es-Sünne*, 42-43.

85 Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *el-Fusûl fi’l-usûl* (Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâfi’l-Kuveytiyye, 1994), 3: 215.

86 Serahsî, *Usûl*, 2: 86.

87 Cessâs, *Usûl*, 3: 232.

88 Bk. Şimşek, *Hz. Peygamber’in İctihad ve Tasarrufları*, 223.

kaylûle yapmak, yemek-içmek gibi âdet gereği ihtiyaç duyulan hareketlerde Rasûlullah ile ümmeti müsâvidir. Sahih hadis kaynaklarında bunun birçok örneği görülür.⁸⁹ Bu anlamda Hiz. Peygamber bir şeyi kerih görmüşse şerâten değil, insan olmanın bir gereği olarak şahsi kanaati gereği kerih görmüştür. Örneğin keler⁹⁰ yemekten hoşlanmaması böyledir. Hiz. Peygamber'in sevmediği bir yiyecek olmakla birlikte sahabeden kimse bu hususta onu örnek almamış, hatta Halid b. Velid, bu eti Peygamber'in sofrasında yemiştir.⁹¹ Fakat soğan, sarımsak ve pırasa yemeyi terk etmesi böyle değildir.⁹² Zira bu durum yaratılışının bir gereği olmayıp şer'î bir kerâhet ifade eder.⁹³

Hiz. Peygamber'in fiillerini kurbet için olan ve olmayan şeklinde ikiye ayıran Şîrâzî'ye göre Hiz. Peygamber'in hata yapması veya haram bir şey üzere onaylanması mümkün değildir. Bu yüzden Hiz. Peygamber'in yeme, içme gibi kurbet manası taşımayan fiilleri ibâha ifade etmektedir. Dolayısıyla bu tür fiillerin başkası tarafından da yapılması caizdir. Şîrâzî, Hiz. Peygamber'in imtisâl veya mücmeli tebyîn dışındaki fiilleri hakkında; bir delilin olması durumu hariç vücûb veya nedb ifade edeceği ya da hükümü hakkında bir delil bulununcaya kadar tevakkuf edileceği şeklinde üç görüşten bahseder.⁹⁴

Fıkıh usulcülerinin bir kaide olarak insan olmasının bir gereği olarak Hiz. Peygamber'in yaptığı fiillerin ümmet için bağlayıcılık arz etmediğini, bilakis herkesin bu hususlarda kendi durumuna uygun şekilde hareket edebileceğini kabul ettikleri söylenebilir.⁹⁵

Hiz. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayan fiillerinin bağlayıcılığı hususundaki mevcut bilgilerin muhtelif başlıklar halinde zikredilmesi ve kimi zaman da aynı örneğin farklı başlıklar altında derç edilmiş olmasının

89 Buhârî, "Etime", 25, 33, 38, 44; Müslim, "Eşribe", 18, 144; Tirmizî, "Eşribe", 21.

90 Kertenkele familyasından bir sürüngendir.

91 Buhârî, "Zebâih", 33; Müslim, "Sayd ve'z-Zebâih", 43.

92 Normal durumlarda mübâh olduğu halde Hiz. Peygamber'in bunları yemeği terk etmesi, meleklerle diyalog içinde olması veya insanlara İslâm dinini tebliğ etmesi dolayısıyla Peygamber olmasından kaynaklanan bir kerahiyet ifade ettiği anlaşılmaktadır. Fakat mescide gitmeleri durumunda bunları yiyip mescide gitmelerini bütün Müslümanlara yasaklamıştır. Bk. Müslim, "Eşribe", 31; "Mesâcid", 17.

93 Makdisî, *el-Muhakkak*, 176-181.

94 Şîrâzî, *el-Luma'*, 67-68; *Şerhu'l-luma'*, 552.

95 Bk. İbn Âşûr, *Makâsıdu's-Serîa*, 3: 128-129.

dan dolayı mezkûr görüşlerin, sahipleri ile birlikte müstakil olarak sunulması daha uygun olacaktır. Örneğin İbn Hazm'a göre Hz. Peygamber'in fiillerini aynen bizim de yapmamızın farziyeti yönünde iddiada bulunan biri gafildir, delilsiz konuşmaktadır ve aynı zamanda bu iddiası da yalandır. Zira asıl olan Kur'ân ve sünnette vücûbiyetine dair bir nass bulununcaya kadar bir hükmün bizi bağlamamasıdır. Aslında Hz. Peygamber'in her fiilini aynen yapmamızın farziyeti yönündeki iddia, Hz. Peygamber'e ittibâyı imkânsız kılar. Zira böyle bir iddia, onun oturduğu yere oturma, bastığı yere basma, namazı aynı zaman ve mekânda kılma gibi yaptığı her şeyi aynen yapmayı herkese vacip kılacaktır ki böyle bir şey mevzu bahis değildir.⁹⁶ İbn Hazm'a göre Rasûlullah'ın fiilini terk etme hususunda bu fiile dair herhangi bir teşviğin olmaması şarttır. Böyle bir teşvik bulunduğu halde kişi bu fiili terk ederse o zaman günahkâr olur. Delili de şu hadistir: *"Ben oruç tutar iftar da yaparım, kalkarım, uyurum, kadınlarla evlenirim, et yerim. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*⁹⁷ Hz. Peygamber en son et yemekten bahsetmiştir ki bu da sırf insan olması gereği serdettiği bir fiildir.⁹⁸

Zerkeşî (ö. 794/1392) ilkin Hz. Peygamber'in fiillerine dair yaptığı tasnifte herhangi bir emir ve nehyin taalluk etmeyeceği kişisel ihtiyaçlar, beşerî hareketler, uzuv ve bedene dair tasarrufların ibâha ifade edeceğini zikreder. Aynı şekilde oturup kalkma gibi ibadetlerle ilgisi olmamakla birlikte yaratılışı gereği yaptığı fiillerin de böyle olduğunu söyler. Daha sonra kurbet kasdı bulunmaksızın devamlı olarak özel bir tarzda yeme, içme, giyinme ve uyuma gibi yaratılışı gereği olmaktan çıkıp teşrî olma ihtimali bulunan fiiller hususunda Şâfiîlerden iki görüş nakledecektir:⁹⁹ Birin-

96 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 4: 45-48, 51, 56; Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 98.

97 Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 1.

98 Muhammed b. Süleymân Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2003), 1: 225.

99 Bunun sebebi olarak asıl ve zahirin teâruzu gösterilir. Cibillî fiillerde aslolan teşrî nitelikli olmaması, zahir olan da bu fiillerin bir ibadete bitişik olması ya da Rasûlullah'ın sürekli yapmış olmasıdır. Bu konuda teşrîin maksat olduğuna işaret eder ve mübâhlıktan müstehâplığa yükselmesi, yani teşrî nitelikli olmasıdır der. Dolayısıyla aslı kabul edenler bu tür fiillerin teşrî nitelikli olmayıp mübâh olacağını ifade ederken zahiri esas alanlar bu tür fiillerin cibillî fiil olmaktan çıkıp teşrî bir karakter arz edeceğini ifade etmişlerdir. Bk. Zerkeşî, *Bahru'l-muhît*, 6: 24; İbni Neccâr, *Şerhu'l-keveki'l-munîr*, 2: 183; Zekeriyâ b. Gulâm Kâdir, *Min usûli'l-fikh ala menheci ehli'l-hadîs* (b.y. Dâru'l-Hirâz, 2002), 82; Haniye, *et-Teessî*, 58.

cisi bu fiillerin uyulması gereken birer sünnet olduğu; diğeri ise ancak bir delilin bulunması durumunda uyulması gerektiğidir. Zerkeşî ayrıca bu hususta fakihlerin serdettiği görüşleri de özetle verir: a) İmam Şâfiî gibi iki hutbe arasında oturmayı vacip derecesine yükselten görüş. b) Sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra sağ taraf üzerine uzanmayı müstehâb görmesinde olduğu gibi mendûb derecesine çıkaran görüş. c) Kedâ tepesinden Mekke'ye girip Kudâ tepesinden ayrılması, binitli haccetmesi gibi yaratılışı gereği olup olmayışı hususunda ihtilafın vaki olduğu yönündeki görüş.¹⁰⁰ Zerkeşî, ihtilafın söz konusu olduğu fiillerin hükmü hakkında şu muhtelif yaklaşımları zikretmiştir: a) Rasûlullah'ın bir amaç gözeterek yaptığı ve kendisine de has olmayan fiillerini biz de yaparız ki Mervezî bu görüştedir. b) Rasûlullah'ın kendisine has bir amaç doğrultusunda yaptığını bilelim veya bilmeyelim fark etmez bu fiilleri ona ittiba için yaparız. c) Rasûlullah bir amaç için yaptığı halde daha sonra bu amacın zail olması hususunda biri, bu tür fiillerle ancak bir delilin bulunması durumunda amel edilebileceği; diğeri ise bir delil olmadan da bu fiillerle amel edilebileceği şeklinde iki görüş taayyün etmiştir. İbnu's-Sebbâğ ile Ebû İshak, Rasûlullah'ın fiillerindeki mananın akılla kavranılabilmesi ve o fiilin de beka kesp etmesi durumunda o fiille amel edileceği, aksi takdirde manası zail olacağından o fiille amel edilemeyeceği kanaatindedir. Fakat İbnu Ebî Hureyre manası zail olsa bile amel edilmesi gerektiğini savunur. "Ona tabi olun."¹⁰¹ ayetini delil getirerek tavaf esnasında remel ve ızdıba'nın o zaman Müslümanların kuvvetten düşmediklerini izhar için yapıldığını, fakat daha sonra bunun sünnet olduğunu örnek gösterir. Nevevî (ö. 676/1277) de bunun kati suretle müstehâb olduğunu¹⁰² ifade etmiştir.¹⁰³ Teşrî nitelikli olduğu veya yaratılış gereği yapıldığı tereddütlü meselelerde Rasûlullah'a tabi olan kişi için sevap ve ecir vardır. Fakat bu fiilleri terk eden sünneti terk etmiş ve bidat yapan durumuna düşürmemek için bu fiillere tabi olmayı zorunlu hale getirmekten kaçınmak ve sünnet şeklinde değerlendirmemek gerekir. Zira bu fiiller teşrîe muhtemel olduğu gibi olmayabilir de.¹⁰⁴ Zerkeşî yaptığı taksimata şöyle devam eder: Rasûlullah'a

100 Zerkeşî, *Bahru'l-muhît*, 6: 23-26.

101 el-Arâf 7/158.

102 Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Ravzâtü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*, thk. Züheyr eş-Şâviş (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1991), 2: 77.

103 Zerkeşî, *Bahru'l-muhît*, 6: 23-26.

104 Haniye, *et-Teessî*, 61.

has fiiller, Rasûlullah'ın vahiy beklerken yaptığı fiilleri, başkalarına uyguladığı cezalar, başkalarına karşı fiilleri ve beyân mahiyetindeki mücerred fiilleri.¹⁰⁵

Ebû Şâme el-Makdisî, Rasûlullah'tan yaratılışı gereği sâdır olan fiiller hususunda zorunlu olarak kendisinden sâdır olduğu veya kasıt bulunmadığı için bu tür fiillerde Rasûlullah'a tabi olma zorunluluğunun bulunmadığını ifade etmektedir. Şeran mübâh olduğu bilinen bütün fiilleri böyledir. Dolayısıyla şer'î olarak sabit olmadıkları için yapan sevap kazanmayacak, terk eden de kınanmayacaktır. Zira bu tür fiillerin müstehâb olduğunu ifade eden herhangi bir delil yoktur. Fakat Rasûlullah'ın yaptığı fiillerin terk edilmesini teşvik ve bu hususta itiraz gibi bir art niyet olmadıkça birinin bu tür fiilleri yapıp terk etmesinde bir beis yoktur. Tabi bu hususta bir icma olduğu söylenemez. Zira bu tür yaratılışının gereği olan fiillerde dahi Rasûlullah'a ittibâyı mendûb görenler ve bunu sünnet diye ifade edenlerin de olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁶ Fakat Gazzâlî, (ö. 505/1111) Rasûlullah'ın her fiilinin sünnet olduğu şeklindeki muhaddislere ait kanatın hatalı olduğunu tafsilatlı bir şekilde açıklamıştır.¹⁰⁷ Rasûlullah'ın bu tür fiillerinin istihbâb ve nedbe hamlinin Abdullah b. Ömer'den nakledilen fiillere müstenid olduğu düşünülmektedir.¹⁰⁸ Zira o, diğer fiillerle birlikte yaratılışının gereği olan fiillerde de kendisine iletilen her hususta Rasûlullah'a ittibâ etmeyi severdi.¹⁰⁹ O, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ona olan aşırı sevgisinden dolayı, yürüdüğü yollarda yürümüş, altında gölgelediği ağacın altında oturmuş, o ağaçların kurumaması için sürekli sulamıştır.¹¹⁰ Fakihler Arafat'tan Müzdelife'ye Me'zimeyn yolundan gitmesi,¹¹¹ Zî Tuvâ denilen yerde gecelemesi,¹¹² Seniyyet-u Kedâ'dan Mekke'ye gir-

105 Bk. Zerkeşî, *Bahru'l-muhîr*, 6: 27-29, 36-40

106 Bk. Makdisî, *el-Muhakkak*, 191-194.

107 Bk. Gazzâlî, *el-Menhûl*, 312-314.

108 Bk. Makdisî, *el-Muhakkak*, 196-197.

109 Bk. Zeynuddin Abdurrahman İbni Recep, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Heyet (Medine: Mektebetu'l-Ğurabâ, 1996), 3: 428.

110 Ebû Bekr el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. M. Abdulkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 5: 402; Makdisî, *el-Muhakkak*, 197-198.

111 Ebû Bekr el-Beyhakî, *Ma'rifetu's-sünen ve'l-âsâr*, thk. A. Emin Kal'acî (Kâhire: 1991), 7: 292.

112 Buhârî, "Hac", 38.

mesi, Kudâ'dan ayrılması,¹¹³ Muhassab denilen yerde konaklaması¹¹⁴ gibi hususlarda Rasûlullah'a ittibânın müstehâb olduğunu ifade etmişlerdir.¹¹⁵

Dihlevî, kaynağı risâlet olmayıp bir beşer olarak Hz. Peygamber'den sâdır olan hususların ümmet için bağlayıcı olmayacağından bahsetmiştir. Hz. Peygamber'in tamamen tecrübeye dayanan, tıp ve ziraat ile ilgili sözleri, özel fetva ve yargıları, geçici bir maslahata sebep olan şeylere dayanarak söyledikleri ve yaptıkları böyledir. Bu kısımda tıpla ilgili fiilleri, âdet kabilinden tasarrufları ve folklor kabilinden kavminin anlata geldikleri şeyleri zikretmiştir.¹¹⁶

Reşîd Rızâ'ya göre Rasûlullah'ın zeytin yağı yemesi ve sürünmesi, hurmayı salatalık ile birlikte yemesi,¹¹⁷ yaş hurmayı kuru hurma ile yeme-yi tavsiye etmesi,¹¹⁸ kavunu taze hurma ile yemesi,¹¹⁹ hurma aşılmasında¹²⁰ olduğu gibi tecrübe ve araştırmaya dayanan ziraat ve sanat alanlarındaki söz ve fiilleri, Bedir Savaşında ordunun mevzileneceği yeri tayini, Arafat ve Müzdelife vakfelerinde durduğu yerler teşrî nitelikli olmayıp âdete dayanan hususlardır. Kurbet manası da taşımaz. Allah ve kul hakkına dayanan bir hüküm de olmamakla birlikte bir menfaat sağlayıp herhangi bir zararı da savacak türden değildir. Buna rağmen âdet türünden olan bu hususlarda dinden olmadığını bildiği halde Rasûlullah'a ittibâyı ona duyulan bir sevgisi, onun şerefli hayatını yâd etme olarak görenin de bu ittibâsı imanındaki kemal dereceyi ifade eder.¹²¹ Buradan Reşîd Rızâ'ya göre teşrîin, Allah ve kul haklarına taalluk eden, menfaat sağlayan ve mefsedeti defeden şeyler olduğu; bunun dışındaki hususların teşrî mahiyetli olmadığı anlaşılmaktadır.¹²²

113 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 5: 114.

114 Buhârî, "Hac", 145; Müslim, "Hac", 58.

115 Bk. Makdisî, *el-Muhakkak*, 197-202.

116 Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdîrahîm ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, thk. es-Seyyid Sâbık (Beyrut: Dâru'l-Cil, 2005), 1: 224.

117 Buhârî, "Etime", 44.

118 İbn Mâce, "Etime", 40.

119 Tirmizî, "Etime", 36; Ebû Dâvud, "Etime", 45.

120 Müslim, "Fedâil", 140-141.

121 Reşîd Rızâ, Muhammed Reşîd b. Ali, *Tefsîru'l-menâr* (b.y. y.y., 1990), 5: 224-225; 9: 258, 262.

122 Humeydân, *es-Sünne*, 48.

Şeltût ise önce sünneti teşrî nitelikli olan ve olmayan şeklinde ayırmış; daha sonra teşrî nitelikli olmayan sünneti şöyle tasnif etmiştir: a) Yeme, içme, uyuma, yürüme, ziyaret, örfe müstenid usullerle iki kişi arasında sulh yapması, arabuluculukta bulunması, sevm-i şirâ ve sevm-i nazarda bulunması gibi beşerî ihtiyaçlar şeklinde tezahür eden sünnet.¹²³ b) Ziraat ve tıp ile ilgili hususlar ile elbisesinin uzun veya kısalığında olduğu gibi tecrübe, kişisel veya sosyal âdetler şeklinde tezahür eden sünnet. c) Orduyu savaş yapılacak mevzilere yerleştirmesi, konaklanacak yer tayini gibi özel durumlara göre aldığı insani tedbirler şeklinde cereyan eden sünnet. Sünnetin bu üç türü beşerî durumlar olup teşrî nitelikli olmadığı için bu tür rivayetlere, o fiilin yapılması veya terki yönünde bir hüküm bağlanamaz.¹²⁴

İbn Âşûr'a göre Rasûlullah'ın yaratılışı gereği yaptığı fiilleri, ümmetinin de benzerini yapmasını gerektirecek türden değildir. Dolayısıyla bu hususta herkes kendi durumuna müsait olan fiili yapar. Yeme, giyinme, yatma, yürüme ve binme gibi fiiller böyledir. Bu bağlamda yolda yürüme, yolculukta hayvana binme gibi dinî işlerle ilgili olmayan fiiller ile Hacda deveye binmede olduğu gibi dinî işlerle ilgili olması arasında bir fark yoktur. Veda Haccı'nda Muhassab (vadisinde) konaklaması, sabah namazından sonra sağ tarafı üzerine uzanması, Bedir'de konaklama yeri tercihinde bulunması ve hurma ağaçlarını aşılammaya dair işaretleri¹²⁵ hep böyledir. Bunun dışında aksine bir karine bulunmadıkça ümmetin ahvalini ilgilendiren durumlarda Rasûlullah'ın söz ve fiillerini teşrî bir hüküm kaynağı olarak kabul etmek gerekir.¹²⁶ Aslında bu konunun makâsıdu's-şerîa ile de bağlantısı vardır. Zira şer'î hükümlerin konuluşundaki gayeleri bilmek için Rasûlullah'tan sâdır olan söz ve fiillerin konumlarının iyi analiz edilmesi gerekir.¹²⁷ İbn Âşûr yaptığı taksimatta Rasûlullah'tan sözlü ve fiili olarak on iki halin sâdır olduğunu ve bunlar arasında Rasû-

123 Bu tür beşerî davranışları da sünnet diye isimlendirmesi, yani sünneti "teşrî nitelikli sünnet" ve "teşrî nitelikli olmayan sünnet" şeklinde ayırması açısından Şeltût'un taksimatı önem arz eder. Bk. Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*, 499.

124 Şeltût, *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*, 499-500.

125 "Ben ancak bir beşerim. Size dininize ait bir şey emredersem bunu uygulayın, size şahsi görüşümden bir şey söylersem ben ancak bir beşerim.", "... Siz, dünyanın işini daha iyi bilirsiniz.", bk. Müslim, "Fedâil", 140-141.

126 İbn Âşûr, *Makâsıdu's-Şerîati'l-İslâmiyye*, 96-136; Humeydân, *es-Sünne*, 49-50, 104.

127 İbn Âşûr, *Makâsıdu's-Şerîa*, 3: 87.

lullah'ın hedy/iyiye ve güzele teşvik ve irşad,¹²⁸ arabuluculuk, kendisine fikir danışan kişilere yol gösterme, nasihat, insanları mükemmele yönlendirmek ve insanlara yüce hakikatleri öğretmeye yönelik tasarruflarının teşrî nitelikli olmadığını ifade ettikten sonra bu anlamları içermeyen yaratılış gereği yapılan fiillerinin teşrî nitelikli olmayıp bağlayıcılık arz etmeyeceğini ifade etmiştir.¹²⁹ Dolayısıyla Rasûlullah'ın yeme-içme şekli, giyinme tarzı ve giydiği elbiselerin şekli, yatma, yürüme ve bineğe binme gibi tasarrufları yasama veya dinî bir hüküm koyma niteliği taşımadığı gibi insanların bunu takip etmelerini temin gibi bir maksat da söz konusu değildir. Sadece yaratılışının bir gereği ve maddi ihtiyaçlarını karşılamak için kendisinden sâdır olan davranışlardır. Bu davranışların yolda yürümek veya bineğe binmek gibi şer'î hükümlerin dışında dünyevî işler olması ile Hacda bineğe binmek gibi dinî işlerden olması arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla bu fiiller bağlayıcılık arz etmediği gibi herkesin bu hususlarda kendine uygun şekilde hareket edebilir.¹³⁰ Hız. Peygamber'in tasarruflarında asıl olan teşrî nitelikli olanlardır. Zaten Allah'ın Rasûlullah'ı bir peygamber olarak göndermesinin esas gayesi yasamadır. Bu yüzden aksi bir delil bulununcaya kadar onun söz ve fiillerine itibar edilmelidir.¹³¹

Aşkar, Hız. Peygamber'in fiillerini muhtelif başlıklar altında incelemiştir. Hız. Peygamber'in teşrî nitelikli olmayan fiillerinin bir tasnifi mahiyetinde olması hasebiyle Aşkar'ın verdiği şu başlıklar önem arz eder: 1. Cibillî/yaratılış gereği yapılan fiiller: Aşkar bu tür fiilleri zorunlu cibillî fiiller ve İhtiyari cibillî fiiller diye ikiye ayırmıştır. İhtiyari cibillî fiiller de sırf ihtiyârî cibillî fiiller ve İbadetlerle ilgili cibillî fiiller şeklinde ikiye ayırmıştır. 2. Örf âdete bağlı olarak yaptığı âdi fiiller, 3. Dünyevî işlerle ilgili fiiller. Bu fiiller, sözlü bir teşvik veya bir karine bulunmadıkça ibâha ifade eder. 4. Mucize niteliği taşıyan fiilleri. 5. Sırf kendisine has fiiller. 6. Kendisine bir soru sorulması durumunda vahiy beklemesi. 7. Pratiğe dönük olarak üçüncü şahıslarla ilgili emir ve yasakları. 8. Hangi vasıf ve kasıtlı yaptığının bilinip bilinmemesi açısından (mücerred mübtede') fiilleri.¹³²

128 Rasûlullah birçok durumda emir ve nehiylerde bulunduğu için hedy ve irşad, teşrîden daha kapsamlıdır. Dolayısıyla bu emir ve nehiylerde kasıt azm değil, hayra teşviktir.

129 İbn Âşûr, *Makâsıdu's-Şerîa*, 3: 110-130; Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 59-64.

130 İbn Âşûr, *Makâsıdu's-Şerîa*, 3: 128-129.

131 Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 64.

132 Bk. Aşkar, *Ef'alu'r-Rasûl*, 1: 215-315.

Bu taksimat içerisinde Rasûlullah'tan yaratılışı gereği sâdır olan fiiller iki kısım halinde işlenmiştir. Birincisi sevinirken yüzünün ay gibi parlaması, hoşlanmadığı durumlarda yüzünün durumu, yaralandığında acı duyması, yediği yemeğin ekşi veya tatlı olduğunu algılaması gibi hususlar ile keler eti yemekten ve Hz. Hamza'nın katilini görmekten hoşlanmaması gibi meydana gelmesinde kendisinin bir kastının bulunmadığı fiillerdir. Kasıt ve irade dışı olan bu nebevi fiillere herhangi bir hüküm bağlanamaz. Yine fitratından kaynaklanan ve tabii olarak hoşlanıp hoşlanmadığı şeyler de böyledir. Örneğin tatlıyı, balı,¹³³ kabağı soğuk şerbeti sevmesi¹³⁴ ve kına kokusunu sevmemesi¹³⁵ gibi. Bu tür hususlar da örneklik teşkil etmeyeceğinden iktidâ söz konusu değildir. İkincisi ise ihtiyârî cibillî fiilleridir. Bu fiillerde kasıt ve irade söz konusu olsa bile beşerîn zorunlu olarak fitrat gereği yaptığı şeylerdir. Bazen yapıp kimi zamanlar da yapılmamasına güç yetirilebilmesi açısından öz irade ile vuku bulmaktadır. Yeme, içme, def-i hâcet, ev, elbise, yatak edinme, oturma, uyuma, hastalıklardan dolayı tedavi olma ve nikâh bu gibi fiillere örnek olarak gösterilebilir. Rasûlullah'tan zorunlu olarak hasıl olan bu fiiller de teklif dışıdır. Bunları yapıp Rasûlullah'a iktidâ ettiğini iddia eden biri hata etmiş olur.¹³⁶ Hangisi olursa olsun bir beşer olması hasebiyle fakat kendi isteğiyle yaptığı fiiller; müstehâb ve vücûbiyet ifade ettiğine dair bir söz ve karine bulunmadıkça veya ibadetlerle¹³⁷ bir ilişkisi olmadığı müddetçe mübâhlık ifade eder. İbadetlerle irtibatının olmamasından kasıt hurma, et, arpa ekmeği ve bal gibi belirli bir yiyecek yemek, belirli bir yolda yürümek; bol yenli elbise, âbâ, gömlek veya yün ve pamuktan üretilmiş belirli şekillere sahip elbise giymektir. Bu tür fiiller sırf beşer olmanın gereği olan fiillerdir. Rasûlullah'tan bu tarzda sâdır olan fiiller mübâhlık ifade eder ve usul âlimlerine göre de meşhur görüş bunların örnek teşkil etmeyeceğinden herhangi şer'î bir övgü, sevap veya kınama olmaksızın dileyen yapar, dileyen yapmaz.¹³⁸ Ne var ki İbni Ömer bu ve benzeri yaratılışının gereği sâdır olan

133 Buhârî, "Eşribe", 10; Ebû Dâvud, "Eşribe", 11.

134 Tirmizî, "Eşribe", 21; Ahmed b. Hanbel, "Müsned", 3: 355.

135 Ebû Davud, "Teraccul", 4; İbn Mâce, "Tıb", 29.

136 Aşkar, *Efâlu'r-Rasûl*, 1: 220, 222-223.

137 Örneğin Hacda nefr gecesi Muhassab vadisinde konaklaması, teşehhütte üç parmağı kapaması, secdede yere koyarken parmaklarını açması, ihramdan çıkmak için koku sürünmesi gibi fiiller ibadet kastıyla yapılmıştır. Bk. Aşkar, *Efâlu'r-Rasûl*, 1: 232.

138 Aşkar, *Efâlu'r-Rasûl*, 1: 224-225; Ebu'l-Münzir el-Minyâvî, *eş-Şerhu'l-kebîr li muhtasari'l-usûl* (Mısır: el-Mektebetu's-Şâmile, 2011), 382.

tüm fiillerinde Rasûlullah'ı örnek alır, onun gibi yapardı.¹³⁹ Teşrîfe delalet etmeyen, insan tabiat ve yaratılışının gereği olan fiillerin teşrî konusunda ibâhadan daha fazla bir şey ifade etmeyecektir. Hız. Peygamber'in bu fiillerini tüm sahabiler terk ettiği halde İbn Ömer'in yapmasının bu fiilleri müstehâb kılacağını ifade etmek mümkün değildir.¹⁴⁰ Hulefâ-ı Râşidîn ile sahabenin cumhuru da bunu müstehâb görmemişlerdir. Zira burada Rasûlullah'a uyma söz konusu değildir. Rasûlullah'a ittibâdan bahsedilecekse Rasûlullah'ın bu fiilleri devamlı yapıp yapmamasına bakılmaksızın söz konusu fiillerde bir kastın ve Şâriin bu fiilleri tazim etmesi ile mümkün olur. Dolayısıyla devamlı yapıp yapılmamasına bakılmaksızın sırf yaratılış gereği yapılan fiillerin mutlak olarak istihbâba değil; ibâhaye delalet ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tür fiillere herhangi bir emir ve nehiy taalluk etmez. İbn Ömer'in uygulamalarının Allah'a ibadet kastıyla müstehâb olduğu için değil Rasûlullah'a duyduğu muhabbetin neticesi olarak teselli bulması ve şevkini arttırması olarak değerlendirilmelidir. Zira sahabe de biliyordu ki bu tür fiiller veya bu fiillerin tahakkuk ettiği mekânlar ancak Şâriin tazim etmesi ile değer kazanır. Rasûlullah'ın cübbe giymesi, sarık takması, saçını uzatması, sürme sürmesi ve güzel koku sürünmesi gibi âdiyâtta olan fiilleri de yaratılış gereği icra edilen fiillerden kabul edilip mübâh¹⁴¹ sayılmıştır.¹⁴² Bir de Rasûlullah'ın ibadet esnasında yaptığı,¹⁴³ ibadet vesilesiyle yaptığı,¹⁴⁴ ibadetten hemen önce yaptığı fiil-

139 İyâz b. Nâmî, *Usûlu'l-fıkıh*, 119.

140 Haniye, *et-Teessî*, 55.

141 Aşkar, *Efâlu'r-Rasûl*, 1: 229, 231, 237; Minyâvî, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 382-383, 386; İyâz b. Nâmî, *Usûlu'l-fıkıh*, 119.

142 Fakat şu rivayetten hareketle Hız. Peygamber'in kabağı ve soğuk tatlı içecekleri sevdiği için insanların bunları yapmasının müstehâb olduğu da ifade edilmiştir: "... Hız. Peygamber'e bir arpa ekmeği, içinde kabak bulunan bir çorba ve kurutulmuş et sunuldu. Enes dedi ki: "Peygamber'in tabağın etrafından kabakları araştırarak topladığını gördüm. İşte o gün bugün ben kabağı çok severim.", (Buhârî, "Etime", 37; Müslim, "Eşribe", 21), Bk. Zekeriyâ b. Gülâm, *Min usûli'l-fıkıh ala menheci ehli'l-hadîs*, 81.

143 Nefir gecesi Muhassab'da konaklaması, teşehhütte üç parmağını yumması, parmaklarının arasını kapatarak ellerini secdeye koyması, birinci ve üçüncü rekatlarda dinlenmek için oturması, ihramdan çıktıktan sonra güzel koku sürünmesi, hutbede mızrak veya asa'ya dayanması gibi namazın sünneti olmaya müsait olduğu gibi cevazı da muhtemel fiiller. Aşkar, *Efâlu'r-Rasûl*, 1: 232.

144 Mekke'ye Kudâ yolundan girip Kedâ' yolundan çıkması, Benî Şeybe kapısından Mes-cidi Harama girmesi, deveye binerek Kâbe'yi tavaf etmesi ve yine bu halde Safa-Merve'yi sa'y etmesi, Arafat'ta deve üzerinde vakfede bulunması, bayram namazına farklı yoldan gidip farklı yoldan ve yürüyerek dönmesi ve yolculukta namazlarını muayyen

ler¹⁴⁵ ile ibadetten sonra yaptığı fiiller¹⁴⁶ vardır. Aşkar'a göre bu tür fiillerin mendûb olduğu yönündeki görüş tercihe şayandır.¹⁴⁷

Yukarıda İbn Hazm'ın delil getirdiği hadis¹⁴⁸ ile ilgili olarak Aşkar şunları ifade eder: Bu hadisin daha dindar olmak ve Allah'a daha çok yaklaşmak için mübâhları terk edenler hakkında vârid olduğunu görmekteyiz ki bu da şerîata muhalif bir durumdur. Çünkü Allah'ın teşrî kılmadığı bir şeyi yapmak ile Allah'a ibadet edilmiş olunmaz. Zira burada haram veya mekruh olduğunu düşünerek bir mübâhı terk etmek söz konusudur ki bu da Allah'ın koyduğu hükmü değiştirmek demektir. Mezkûr hadisten parmaklarla yemek yemeği terk edip kaşıkla yemek yiyen birinin sünnete muhalif davranıp azabı hak ettiği anlaşılamaz. Yine bir kabın içine elini daldırıp abdest almayı terk edip musluk veya ibrikten abdest alanın da sünnetten yüz çevirdiği anlaşılamaz. Kaşıkla yemek yiyen veya musluktan abdest alan kişi bunun daha temiz ve daha iyi olduğunu bilirse bu sünnetten yüz çevirmek olmaz. Zira burada mübâh olduğuna inanılarak bir mübâh terk edilmiştir. Bunda da bir beis yoktur. İddia edildiği gibi Rasûlullah'ın mübâh fiillerine ittibânın mübâh oluşunda bir icma da yoktur.¹⁴⁹ Rasûlullah'ın devamlı uyurken sağ elini yanağının altına koyması, sağ tarafına yatması ve üç parmakla yemek yemesi gibi yaratılışı gereği devamlı yaptığı fiillerinin teşrî yönü olabileceği gibi olmayabilir de.¹⁵⁰ Hz. Peygamber'in kurbet kastı olmaksızın özel bir tarzda devamlı yaptığı fiillerin müstehâb olduğu görüşünün yanı sıra nedb ifade edeceği de söylenmiştir.¹⁵¹

yerlerde kılması gibi fiiller. Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 232-233.

145 Sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra farzını kılmadan önce sağ tarafına uzanması gibi. İbn Hazm'a göre bu vacip iken Şâfiîlere göre müstehâbtır. Bk. İbn Hazm, *el-İhkâm*, 4: 52; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1: 464.

146 Namaz kıldıktan sonra (cemaate) sağından veya solundan dönmesi gibi. Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 233.

147 Bk. Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 234-236.

148 "Ben oruç tutar iftar da yaparım, kalkarım, uyurum, kadınlarla evlenirim, et yerim. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.", Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 1.

149 İbn Hazm, *İhkâm*, 4: 48-49; Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 225.

150 Rasûlullah'ın devamlı sabah namazının iki rekatını kıldıktan sonra sağ tarafına uzanmasında olduğu gibi devamlılık arz eden cibillî fiillerinin müstehâb olduğu görüşünün yanı sıra Ebû İshak ve muhaddislerin çoğuna göre de mendûb olduğu ifade edilmiştir. Bk. Zekeriyâ b. Gûlâm, *Min usûli'l-fıkh ala menheci ehli'l-hadîs*, 82.

151 Bk. Zerkeşî, *Bahru'l-muhîr*, 6: 24; Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 225-227.

Dünyevî fiillere bakıldığında ise bunların Rasûlullah'ın celb-i menfaat ve def-i mazarrat kastıyla yaptığı filler olduğu görülür. Örneğin kendi bedeninde veya başkasının bedeninde tecrübe ettiği tıbbi fiiller böyledir. Deve sütü ve sidiği¹⁵² gibi sağlığı koruma adına yenilmesini veya içilmesini tavsiye ettiği şeyler böyledir. Hacamat yaptırması, hacamatı belirli yerlerden yaptırması, Uhud'da yaralandığında kanı durdurmak için hasır yakılıp külünün yarasına konulması¹⁵³ gibi fiiller buna örnek verilebilir. Ziraat ile ilgili fiilleri ile birlikte hayvanlardan daha iyi ve güzel ürün/netice elde etmek için hayvanları belirli tahıllarla beslemesi, cins hayvanlarla eşleştirmesi de bu gruptandır. Yine zanaat, ticaret, harp tedbirleri¹⁵⁴ şehir idaresi¹⁵⁵ ile ilgili fiiller de bu gruptandır. Tüm bunlar ibâha ifade edip bunları örnek almak inanç ve şeriate muhalif değildir. Ancak bir delil ile istihbâb veya vücûbiyet kesbederler.¹⁵⁶

Karadâvî sünnetin her türünün teşrî mahiyetli oluşunu ispat cihe-tine gitmediği gibi sünnetin tümünün teşrî boyutunun olmadığını da söylemeyip bu hususta dengeli bir yol izlemiştir. Örneğin Rasûlullah'ın koyunun budundan ve kabak yemekten hoşlanması gibi salt beşerî yönünün bir gereği olarak kendisinden sâdır olan söz ve fiiller şer'î bir vasfı haiz değillerdir.¹⁵⁷

Hayreddin Karaman'a göre Hz. Peygamber bir insan olması hasebiyle her insan gibi normal vasıfları, ihtiyaç ve temayülleri söz konusudur. Dolayısıyla bunlara yönelik davranışlarda bulunması da doğaldır. Dinî ve dünyevî işlerinde yasak ve günah kapsamına girmemek kaydıyla günlük hayatında bu tür davranışlarda bulunmuş, ümmetini de bu hususlarda serbest bırakmıştır. Yeme, içme, yürüme, yatma, binme şekli gibi hususlardaki tercihi burada örnek olarak gösterilebilir. Tamamen müsbet ilim ve teknik alanlar ile ilgili dünya işleri de böyledir. Hz. Peygamber'in bu yöndeki sözleri şahsi görüş, zan ve tecrübesinin ürünü olup ümmeti için

152 Buhârî, "Vudû", 68; "Diyât", 22; "Hudûd", 16.

153 Buhârî, "Cihâd ve's-Siyer", 79.

154 Savaşta mancınık, kılıç, mızrak, ok kullanmak, savaş için atlar hazırlamak, hendek kazdırmak, askerleri mevzilere yerleştirmek vb.

155 Valiler, kâtipler, bekçiler ve elçiler edinmesi gibi.

156 Aşkar, *Efâlu'r-Rasûl*, 1: 239-241.

157 Yusuf el-Karadâvî, *es-Sünnetü masdaran li'l-ma'rife ve'l-hadâra*, (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2002), 48-49; Humeydân, *es-Sünne*, 50.

bağlayıcılık arz etmemektedir.¹⁵⁸

H. Peygamber'in fiillerinin yalnız başına bağlayıcı bir otoriteye sahip olmadığı, fakat bazı karineler vasıtasıyla dinî bir mahiyet kazanabileceği ifade edilmiştir. Bir yiyeceği yemesi örneğinde olduğu gibi bir şeyin H. Peygamber tarafından yapıldığının tespiti, en azından o şeyin günah değil, mübâh olduğunu gösterir. H. Peygamber'in bir fiili, dinî bir vecibeyi ifa etmek için yaptığı biliniyorsa, o fiil bağlayıcı bir kural olur. Bir diğer ifadeyle; sözlü bir emrin yapılaş tarzını gösteren fiil, o emrin hükmünü alır. H. Peygamber'in namazın nasıl kılınacağı ve haccın nasıl eda edileceği yönündeki fiili hadisleri böyledir. H. Peygamber'in dinî vecibeler haricinde ibadet (kurbet/Allah'a yakınlık) kastıyla yaptığı bilinen fiillerinin Müslümanlar açısından zorunlu görülmesi de dinen teşvik edildiği kabul edilir. Bir fiili çoğu zaman yapıp bazen terk etmesi ise o fiilin daha güçlü biçimde tavsiye edildiği anlamına gelir.¹⁵⁹

Sahabe-i kiram H. Peygamber'in söz ve fiillerinde aslolanın teşrî ve teklif olduğunu bilmekteydiler. Bu anlamda H. Peygamber'in sözlerine olduğu gibi fiillerine ittibâ da vaciptir. Fakat fiillerine ittibâ hususunda da karine gereklidir. Örneğin ilgili karinelere hareketle şu hadiste H. Peygamber'in fiilinin Müslümanlar için bağlayıcı olmadığı anlaşılmaktadır: Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a.v.) bir gün bize namaz kıldırıyordu. Namazda olduğu hâlde ayakkabılarını çıkardı ve sol tarafına koydu. Bunu gören cemaat de ayakkabılarını çıkardılar. Rasûlullah (s.a.v.) namazı bitirince: "Ayakkabılarınızı niçin çıkardınız?" diye sordu. Cemaat: "Senin, ayakkabılarını çıkardığını görünce, biz de ayakkabılarımızı çıkardık." dediler. Bunun üzerine H. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Cebrail bana gelerek, ayakkabılarımda pislik/eza (bir rivayette: necaset) olduğunu haber verdi; ben de ayakkabılarımı çıkardım. Sizden bir kimse mescide geldiği zaman ayakkabılarına baksın, onlarda pislik/eza (necaset) görürse, onu silsin ve sonra onlarla namaz kılsın."¹⁶⁰

Bu hadiste de görüleceği üzere H. Peygamber'e ait bir sünnetin kaynağının risâlet olup olmadığının, bir diğer ifadeyle teşrî nitelikli olup

158 Karaman, *Bağlayıcılık Bakımından Rasûlullah'ın Davranışları*, 148.

159 Bk. Bedir, "Sünnet", 38: 151.

160 Ebû Dâvud, "Salât", 88.

olmadığının anlaşılabilmesi için bir karine/delil gereklidir. İlgili sünnet Kur'ân ışığında değerlendirildiği, sebep-i vurûdu bilindiği, sünnetteki hedef ve gaye iyi tespit edildiği zaman Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin bütün Müslümanlar için de bağlayıcılık arz edip etmediği anlaşılmış olacaktır.¹⁶¹ Herhangi bir delil Rasûlullah'ın beyan ve imtisâl türünden fiillerinin mübâhlığını gösteriyorsa bu şer'î ibâha diye ifade edilirken yaratılış gereği ve âdât türünden mübâhlık ifade eden fiilleri ise akli ibâha şeklinde ifade edilmiştir.¹⁶² Rasûlullah'ın dünyevî, yaratılış gereği ve âdete dair iş ve muamelelerinde aslanan ibâha ifade etmesidir. Bunun pratikteki neticelerinden biri de bu tür fiillerin aslen yasaklanmadığıdır.¹⁶³

Hz. Peygamber'in asıl görevi tebliğ olup, tasarruflarının büyük çoğunluğu da tebliğ mahiyetli olmalıdır. Bu vazifesinin bilincinde olan Hz. Peygamber her an her hareket ve sözünün örnek alındığı, her an sahabe-nin dikkatlerinin kendi üzerinde olduğu bilincindedir. İsmet sıfatı gereği diğer insanlardan farklı olduğu da bir gerçektir. Ne var ki vakıa onun da bir insan olması hasebiyle kimi davranışlarda bulunduğu yönündedir. Genel olarak bu tür davranışları tebliğ ile ilgili davranışları yanında pek az bir yekun oluşturur.¹⁶⁴ Sünnetin büyük çoğunluğu bağlayıcı olduğuna göre geriye kalan kısmın tespiti kolay olacak ve bu tür sünnetlerin bağlayıcı olmayacağı anlaşılabilecektir. Bu anlamda bağlayıcı olmayan sünneti tanımada "Eşyada aslanan ibâhadır."¹⁶⁵ kaidesi önem arz eder. Zira buna göre hükmüne dair herhangi bir delil bulunmayan ve kendisinde kurbet olduğu zahir olmayan şeyler bu gruba girer. Ayrıca minberin basamakları, mescidi inşa ederken kullandığı hurma dalları ve çamur gibi maddi unsur ve aletleri teşkil eden şeyler maslahat için olup cevazını gösterir. Aksi bir delil olmadıkça da ibâhayı ifade eder.¹⁶⁶

Rasûlullah'ın tasarruflarının farklı birçok taksimat halinde değerlendirildiği ortadadır. Mezkûr tasarrufların doğru kategorize edilebilmesi için öncelikle kurbet ve mübâh kavramlarının sınırlarının iyi tayin edil-

161 Detaylı bilgi için bk. Humeydân, *es-Sünne*, 106-116.

162 Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 384.

163 Diğer neticeler için bk. Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasûl*, 1: 384-385.

164 Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 95.

165 Zeynüddin b. İbrahim İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 56, 93.

166 Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 96.

mesi gerekir.¹⁶⁷ Abdulğani Abdulhâlık, risâleti tebliğ kabilinden olmayan tasarrufların sünnet kavramı dışında bırakılmasını garip karşılamıştır. Şöyle ki söz konusu fiillerin vücûb, nedb, ibâha, kerahet ve haram gibi şer'î hükümleri vardır. Rasûlullah'ın tabiî fiilleri hürmet ve vücûb ifade etmeyeceğine göre geriye ibâha kalmaktadır ki bu da şer'î bir hükümdür. Dolayısıyla hem Rasûlullah için hem de ümmeti için ibâha ifade etmektedir.¹⁶⁸ Cumhurun görüşü de bu yöndedir. Abdulhâlık bu iddiasında aslında İmam Gazzâlî'nin şu ifadelerine dayanmaktadır:

“Saadetin anahtarı sünnete ittibâ ve Rasûlullah'a tüm mesâdır ve mevâridlerinde, hal ve hareketlerinde iktidâdır. Hatta yeme ve uyuma şekline, ayakta duruş ve konuşma şeklinde bile. Bunları sadece ibadetlerindeki adabı için söylemiyorum. Çünkü bu konularda ihmal söz konusu olamaz, bilakis tüm âdet olan işlerde ittibâyı kastediyorum. Mutlak ittibâ ancak bu şekilde olur... Dolayısıyla pantolonunu oturarak giyip ayakta sarık sarman, ayakkabı giyerken sağdan başlaman ve sağ elle yemen, tırnaklarını kesmen ve bunu yaparken sağ elin işaret parmağı ile başlayıp aynı elin başparmağı ile bitirmen, ayaklarda da sağ ayağın serçe parmağı ile başlayıp sol ayağın serçe parmağı ile bitirmen gerekir. ... Muhammed b. Eslem Hz. Peygamber'in karpuzu nasıl yediğine dair bir rivayet ulaşmadığı için karpuz yememiştir.”¹⁶⁹

Sünnetin büyük çoğunluğu bağlayıcı olduğu için geriye kalan kısmın tespiti kolay gibi görünse de Sünneti bağlayıcılık açısından dinî mahiyette olan ile olmayan tasarruflar şeklinde kesin hatlarla birbirinden ayırmak zor ve belki de imkânsızdır. Bunun sebeplerinden biri de hadislerde bu ayrımı yapmayı sağlayacak çok az malzemenin bulunmasıdır. Zira hadislerde “*Şu benim görüşümdür.*” şeklinde pek az ifade yer alır. Ayrıca sünnetin bağlayıcılık açısından taksiminde belli hükümlerin ve sünnetlerin ilgası veya ihmali endişesi de mevcuttur. âdet ve gelenekler, yaratılış gereği yapılan fiiller, içinde bulunduğu toplum ve şartların gerektirdiği sünnetler, zamanıyla mukayyed olan fiiller ve ziraat, sanat ve zanaat, ticaret, kazanç ve geçim yolları, askerlik, harb, siyaset ve yönetim ile ilgili olan

167 Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 79.

168 Abdulğani, *Hücciyetu's-Sünne*, 78-80; Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 80.

169 Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *el-Erbe'un fî usûli'l-fıkh* (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 2003), 99; Abdulğani, *Hücciyetu's-Sünne*, 89; Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 81.

dünyevî işler bağlayıcı olmayan sünnet grubuna girer.¹⁷⁰

İbadetlerle ilgili olmakla birlikte “sünnet-i hüda”¹⁷¹ diye ifade edilen ve terk edilmesi sapkınlık türünde olan sünnetler derecesinde olmayan sünnetlerle Hz. Peygamber'in dinî anlam taşımayan beşerî davranışları, işlenmesi iyi olmakla birlikte terk edilmesinde sakınca bulunmayan sünnet-i zevâid kısmına girer. Dolayısıyla bu grupta ibadet mahiyetinde olup terki mekruh kabul edilen sünnetlerin yanı sıra yerine getirenlerin iyi bir iş yapmış sayılacağı, fakat terk edenlerin mekruh işlemiş olmayacağı örnekler de söz konusudur. Sırf Hz. Peygamber'e olan sevgisinden ve ona olan bağlılığından dolayı onun yeme, içme ve giyinme gibi fiillerini taklit eden sevaba müstehak olur. Böyle davranmayan kişi ise kötü bir davranışta bulunmadığı gibi dinen kınanma ve azarlanmayı da hak etmez. Zira bu tür fiiller âdete dayalıdır.¹⁷²

Rasûlullah'ın fiilleri kadir kıymet bakımından çok yüksek bir derecededir. Bunlar arasında farz/vacip ve mendûb olanlar olduğu gibi mübâh olanlar da vardır. Rasûlullah'tan kendisine ittibâyı gerektiren bir söz ile birlikte bir fiilin sâdır olması durumunda ilgili sözden dolayı bu fiile ittibâ etmek gereklidir. “*Beni nasıl namaz kılıyor görüyor iseniz siz de öyle kılın*” sözü ile birlikte namaz kılmasında olduğu gibi. Rasûlullah'tan mübâh bir fiil tezahür ettiğinde ise usulcülerin çoğuna göre bu fiillere ittibâ zorunlu olmadığı gibi müstehâb da değildir. Kimileri bu tür fiillerin Rasûlullah için ibâha, bizim için ise nedb ifade ettiğini söylemişlerdir. Mutlak olarak nakledilen, kurbet ifade etmeyen veya kurbet ve ibâha ifade ettiğine dair bir kayıt bulunmayan fiiller hakkında ise bu fiillere ittibânın haram, ibâha ve nedb ifade edeceğine dair görüşler vardır. Asıl olan bu fiillerin bizim için vücut, nedb, ibâha ve yasak gibi herhangi bir hüküm ifade etmediğidir.¹⁷³

Cumhuru ulema kalkma, oturma, durma, hareket etme, yeme ve içme gibi yaratılış gereği yapılan fiillerin hem Rasûlullah için hem de ümmeti için ibâha ifade ettiği ve uyulmasının zorunlu olmadığı hususunda

170 Bk. Sakallı, *Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi*, 82-84, 95.

171 Sünnet-i Mükkeke'de ye sünnet-i hüda da denir. Bk. Zuhaylî, *el-Vecfz*, 1: 340.

172 Bk. Serahsî, *Usûl*, 1: 114-115; Muhammed b. Hamza Molla Fenârî, *Fusûlu'l-bedâi' fi usûlu's-şerâi'*, thk. M. Hasan İsmail (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 1: 223-224; Koca, “Sünnet”, 38: 155.

173 Bk. Cüveynî, *Telhis*, 2: 225, 229-232.

hemfikiridir.¹⁷⁴ Usve anlamı taşımadığı için bu hususlarda Hz. Peygamber'e uyulmayacağı da ifade edilmiştir.¹⁷⁵ Zira bu tür fiillerde teşrî kastedilmediği için ibadet olarak telakki edilmemiştir. Bundan dolayıdır ki bu tür fiiller yaratılışın bir gereği olarak icra edildiği için hilkat/yaratılış anlamına gelen *الْحَبْلَةُ* kelimesine nisbet edilmiştir. Ne var ki İbni Ömer gibi bu tür fiilleri örnek almakta da bir beis yoktur.¹⁷⁶ Bu tür fiillerin mendûb/müsteahb olduğu yönünde kanaatler de vardır.¹⁷⁷ Fakat bu fiillerin yapılmasını emreden veya teşvik eden bir sözün bulunması ya da ölüyü kabirde kibleye yönlendirmesi gibi teşrî ile ilgili sözlü olmayan bir karinenin bulunması durumu bundan hariçtir. Çünkü bu durumda o fiil artık teşrî bir nitelik kazanmaktadır.¹⁷⁸ Hz. Peygamber'in iki hutbe arası oturması, hacda binitli olması, Mekke'ye Kedâ' tepesinden girip Kudâ' tepesinden ayrılması, bayrama bir yoldan gidip farklı yoldan dönmesi ve yüzük takması gibi hem insan olmanın bir gereği olmaya hem de teşrî fiillere muhtemel olan fiiller çoğu ulema tarafından mübâh olarak ifade edilmiş, mendûb olduğu da söylenmiştir.¹⁷⁹ Rasûlullah'ın fiillerinin dünyevî mi dinî mi olduğu hususunda bir tereddüt yaşandığında, Rasûlullah'ın fiillerinin çoğu dinî mahiyetli olduğu için dinî olduğuna hamledilmesi gerektiği şeklinde bir görüşün¹⁸⁰ yanı sıra bu fiillerin nedbe olduğu kadar vücûba, ibâhaye ve hasâisu'n-nebî'den olma ihtimali bulunduğu ve bunların da hiçbirisi diğerinden öncelikli olmadığı için tevakkuf edilmesi gerektiği de söylenmiştir.¹⁸¹ Bunların da hiçbirisi diğerinden öncelikli değildir Rasûlullah için

174 Âmidî, *İhkâm*, 1: 173; Abdurrahim b. el-Hasen el-İsnevî, *Nihâyetu's-sûl şerhu Minhâci'l-vusûl* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 1: 250; İmâmü'l-Harameyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh el-Cüveynî, *el-Burhân fî usûli'l-fikh* (Beyrut: 1997), 1: 183; Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, 3: 200; İbnu Emîr Hâc, *et-Takrîr ve't-tahrîr* (b.y. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 2: 302; 3: 38; Muhammed Emîn Emîr Pâdişâh, *Teyfîru't-tahrîr*, nşr. M. el-Bâbî el-Halebî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 3: 120, 123; Karâfî, *Nefâisu'l-usûl*, 5: 2317.

175 Nemle, *el-Mühezzeb*, 2: 830.

176 İbni Neccâr, *Şerhu'l-kevkebi'l-munîr*, 2: 179.

177 Zekerîyyâ el-Ensârî, *Ğâyetu'l-vusûl*, 96; İyâz b. Nâmî, *Usûlu'l-fikh*, 119.

178 Ebu'l-Munzir Mahmud, *el-Mu'tasar min şerhi Muhtasari'l-usûl* (Mısır: el-Mektebetu's-Şâmile, 2011), 1: 176.

179 Bk. Şevkânî, *İrşâdu'l-fuhûl*, 1: 103; Zekerîyyâ el-Ensârî, *Ğâyetu'l-vusûl*, 96; İbni Neccâr, *Şerhu'l-kevkebi'l-munîr*, 2: 180-181.

180 Aşkar, *Ef'âlu'r-Rasul*, 1: 248.

181 Bk. Nemle, *el-Mühezzeb*, 2: 831-832.

nasıl bir hüküm ifade ettiğı bilinen her fiil¹⁸² ümmeti için de aynıdır.¹⁸³

Hız. Peygamber'den sırf beşer olmanın gereğı sâdır olan davranışlar dinî bir hüküm ifade etmese bile ona olan muhabbetinden dolayı Hız. Peygamber gibi davrananların, niyetlerinden dolayı ahirete yönelik mükâfat kazanacakları kabul edilmiştir. Peygamberlik vasfının bir gereğı olarak yaptığı davranışları ise dinî bir hüküm kaynağıdır. Bunun yanı sıra Hız. Peygamber'in devlet başkanı, aile reisi, yargıç, komutan ve kanaat önderi gibi vasıfları da vardır. Bu sıfatlar bir yönüyle Hız. Peygamber'in beşeri özelliklerinden öğeler barındırırken aynı zamanda peygamber olma vasfından kaynaklanan öğeler de taşımaktadır. Dolayısıyla Hız. Peygamber'in söz veya fiillerinin dini-evrensel bir mahiyette mi olduğu yoksa sadece şahsi bir kanaat veya yargı mı içerdiğinin tespiti, dinî hüküm kaynağı olan sünnetin kapsamının belirlenmesi açısından önemlidir.¹⁸⁴

Sonuç

Dinimizi kendisinden öğrenmemiz ve bizim için en güzel örnek olması hasebiyle Hız. Peygamber'in tüm tasarrufları önemlidir. Ne var ki Rasûlullah'ın bir peygamber ve aynı zamanda bir insan olması hasebiyle risâlet görevinin bir gereğı olarak kendisinden sâdır olan tasarrufları olduğu gibi, bir beşer olarak kendisinden tezahür eden tasarrufları da olmuştur. Bu anlamda teşrî mahiyetli sünnet, Hız. Peygamber'in bir Peygamber olma vasfı ile umumi teşrî kastıyla ve uyulması için kendisinden sâdır olan söz ve fiilleri bütün Müslümanlar için bir delil olup uyulması zorunludur. Bunların vücûb, nedb veya ibâha ifade edip etmediğı birtakım deliller ile anlaşılır. Hız. Peygamber'in beyân, örnek model, müstakil teşrî ve mudâveme mahiyetli sünnetleri ile kendi sünnetinin dinî olduğunu açıkladığı sünneti bağlayıcılık arz eder.

Sünnet kavramı kapsamında yer alan Hız. Peygamber'in fiillerinin teşrî boyutu ve dolayısıyla bu fiillerin bağlayıcılığının tespiti büyük bir önem arz etmektedir. Hız. Peygamber'in, serdettiğı bazı fiillerini sözlü olarak teyit etmemesi ya da sözlü olarak ifade etmiş olsa bile bundan kastının teşrî olup olmadığının açık olmamasından dolayı bağlayıcılık konusu

182 Hasâis-i nebiden olanlar sadece Hız. Peygamber için bağlayıcılık arz eder. Bk. İbnu Emîr Hâc, *et-Takrîr ve't-tahrîr*, 2: 302.

183 Bk. İbni Neccâr, *Şerhu'l-kevkebi'l-munîr*, 2: 186.

184 Bedir, "Sünnet", 38: 151.

daha çok Hz. Peygamber'in fiilleri etrafında şekillenmiştir. Burada da asıl zorluğu, Rasûlullah'a ait bir fiilin yaratılışının bir gereği olarak yapılıp yapılmadığının tespiti oluşturmaktadır. Zira Rasûlullah'ın, yapmış olduğu fiillerin bu tarzda olduğunu belirttiği örnekler pek azdır. Ancak böyle bir tespit yapıldıktan sonra bu fiillerin teşrî nitelikli olup olmadığı netlik kazanacaktır. Bir fiilin teşrî nitelikli olup olmadığının tespiti zor olsa bile kolaylık sağlayan unsur, teşrî nitelikli olmayan fiillerin çok az bir yekûn tutuyor olmasıdır. Zira Rasûlullah, bir peygamber olduğu için hayatının her alanında bu bilinç ile hareket etmekteydi.

Hz. Peygamber'in fiillerine yönelik muhtelif tasnifler ve bakış açıları bu fiillerin bağlayıcılık açısından farklı değerlendirilmesine sebep olmuştur. Hangi türden olursa olsun aceleci davranıp Rasûlullah'ın bazı fiillerini götürü usûlü sırf yaratılışının gereği olarak yapılan bir fiil olarak kabul edip mezkûr fiilleri onun beşerî yönünün bir tezahürü olarak lanse ederek bu fiillerin bağlayıcılık arz etmediği zehabına kapılmak doğru olmayacaktır. Bu tür rivayetler; sened ve metinleri, sebab-i vürudları ve ayrıca bir sözle teyid edilip edilmediği gibi hususlar bir bütün olarak değerlendirildikten sonra söz konusu rivayetlerdeki fiillerin bağlayıcılığı hususunda bir kanaate varmak mümkün olabilecektir.

Hz. Peygamber'in fiillerine bakıldığında ister yaralandığında acı duyması, yediği yemeğin ekşi veya tatlı olduğunu algılaması gibi meydana gelmesinde kendisinin kasıt ve ihtiyarının bulunmadığı fiiller olsun ki balı, kabağı, soğuk şerbeti sevmesi, keler eti yemeyi ve kına kokusunu sevmemesi de böyledir; isterse de yeme-içmesi, oturup kalkması, uyuması ve hastalıklardan dolayı tedavi olması gibi kasıt ve iradesinin olduğu fakat bir beşer olmanın sebebiyet verdiği fiiller olsun fark etmez bu fiiller teklif dışı olup örneklik teşkil etmeyecektir. Dolayısıyla bu fiillere iktida da söz konusu olmayacaktır. Cübbe giymesi, saçını uzatması, sürme sürmesi, kendi veya başkasının bedeninde tecrübe ettiği tıbbı (hacamat, deve sütü ve sidiği) ve ziraate dair (hurma aşılması gibi) fiilleri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Hangisi olursa olsun yaratılış gereği kasıtlı olarak meydana gelen fiiller; müstehâb ve vâcib olduğuna dair bir söz (emir/nehiy/teşvik) ve karine bulunmadıkça veya ibadetlerle bir ilişkisi bulunmadığı müddetçe teşrî nitelikli olmayıp bağlayıcılık arz etmeyecek, sadece mübâhlık ifade edecektir. Rasûlullah'a ittibâ, onun bu fiilleri devamlı yapıp yapmadığına bakılmaksızın söz konusu fiillerde bir kastın ve Şâriin bu fiilleri tazim etmesi ile mümkün olur. Dolayısıyla yaratılış gere-

ği sâdır olan fiillerde herkes kendi durumuna uygun olan fiili yapmakta serbesttir. Fakat Rasûlullah'ın ibadet esnasında yaptığı, ibadet vesilesiyle yaptığı, ibadetten hemen önce yaptığı fiiller ile ibadetten sonra yaptığı fiillere bakılacak olursa bu fiillerin mendûb olduğu ve dolayısıyla teşrî mahiyette olduğu yönündeki görüş tercihe şayandır.

İbadetlerle ilgili olmayan, fakat yaratılış gereği yapılan fiiller, şer'î olarak sabit olmadıklarından bu fiilleri yerine getiren sevabı hak etmeyecek, terk eden de kınanmayacaktır. Zira bu tür fiillerin müstehâb olduğunu ifade eden herhangi bir delil yoktur. Fakat Rasûlullah'ın yaptığı fiillerin terk edilmesini teşvik ve bu hususta itiraz gibi bir art niyet olmadıkça birinin bu tür fiilleri yapıp terk etmesinde bir beis yoktur. Ayrıca mendûb/müstehab olan fiiller, sırf fiil olarak yapıldığı takdirde failine ecir kazandırırken mübâh karakter arz eden beşer olmanın gerektirdiği fiillerin yapılması durumunda bir ecrin olabilmesi için mutlak olarak o fiilin yapılması yetmemekte, aynı zamanda bu fiili Rasûlullah yaptığı için yapıyor olma niyeti ile bu fiili yapıyor olmak da gerekmektedir. Bu fiillere, kurbet sağlamak, tevazu göstermek ve kibri terk etmek için yönelmek de mümkündür. Fakat insanları, bağlayıcı olmayan bu tür mübâh fiillere ittibaya zorlamak doğru olmadığı gibi bu fiilleri yapanları kınamak da yanlıştır. Rasûlullah'ı tazim ve ona olan muhabbetinin bir gereği olarak yapanların bu niyetle yapmalarının onlara sevap da kazandırması umulur. Teşrî nitelikli olduğu ya da yaratılış gereği yapıldığı hususunda tereddüt bulunan meselelerde ise Rasûlullah'a tâbi olan kişinin sevaba nail olup ecir kazanabileceği söylenebilir.

Rasûlullah'tan beşer olmanın bir gereği olarak sâdır olan fiillerinin sünnet olarak ifade edilip edilmemesi hususuna gelince; muhaddisler sünnetin sübutunu esas alarak kendisiyle şer'î bir hükmün sabit olup olmamasına bakmaksızın Hz. Peygamber'den gelen her şeyi sünnet kapsamına alıp sünneti en geniş anlamda değerlendirdikleri için yaratılış gereği yapılan fiiller de sünnet diye anılmıştır. Ayrıca Rasûlullah'ın bu tür fiillerinin istihbâb ve nedbe hamlinin Abdullah b. Ömer'den nakledilen fiillere müstenid olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni İbni Ömer'in diğer fiillerle birlikte insan tabiatının gereği olarak yapılan fiillerde de kendisine gelen her hususta Rasûlullah'a ittibâ etmeyi sevmesidir. Hz. Peygamber'in bu fiillerini tüm sahabiler terk ettiği halde İbni Ömer'in uygulamalarının Allah'a ibadet kastıyla müstehâb olduğu için değil, Rasûlullah'a duyduğu muhabbetin neticesi olarak teselli bulması ve şevkini arttırması olarak

değerlendirilmelidir. Dolayısıyla muhaddislerin sünnet adı altında mütalaa ettiği birçok husus ile birlikte İbni Ömer'in de ittiba ettiği bazı fiillerin, sünnetin delalet yönünü ve kaynak değerini esas alan İslâm hukukçuları açısından ameli bir değerinin olmadığı anlaşılmaktadır. İslâm hukukuna dair eserlerde insan olmanın bir gereği olarak yapılan fiillerde dahî Rasûlullah'a ittibâyı mendûb gören ve bunu sünnet diye ifade edenler olmakla birlikte genel kanaatin bu tür fiillerin mübâh olduğu ve sünnet diye ifade edilmeyeceği yönünde olduğunu söylemek mümkündür. Zira genelde "cibillî sünnet" yerine "cibillî fiiller" ifadesinin kullanılması da bunu göstermektedir. Bununla birlikte cibillî fiiller diye ifade bulan Hz. Peygamber'den beşer olmanın gereği sâdır olan fiillerin muhaddisler tarafından veya mecazen sünnet diye ifade edilmesinde bir beis yoktur. Fakat bu tür fiiller genel olarak İslâm hukukçuları tarafından mübâh olarak kabul edilip bu fiillerin bağlayıcılık arz etmediği ifade edilmiştir.

Kaynakça

Abdubâkî, Muhammed Fuâd. "Snm". *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. 451. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2007.

Abdulğani Abdulhâlık. *Hücciyetu's-Sünne*. 2. bs. b.y. Dâru'l-Vefâ, 1993.

Abdulhalim Mahmûd. *es-Sünnetu ve mekânetuhâ fi't-teşrîi'l-İslâmî*. Beyrut: y.y., 1977.

Ahatlı, Erdinç. "Hasâisü'n-Nebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 277-281. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Ali el-Kârî, Ali b. Ebu'l-Hasen Nureddin. *Şerhu Nuhbetu'l-fiker fi mustalahâti ehli'l-eser*. thk. Eş-Şeyh Abdulfettah Ebû Ğudde, y.y., ts.

Âmidî, Ebu'l-Hasan Seyfüddin Ali b. Ebî Ali b. Muhammed b. Sâlim. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Abdurrezzâk Affî, 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.

Aşkar, Muhammed b. Süleymân. *Ef'âlu'r-Rasûl*. 6. bs. Müessesetu'r-Risâle, Beyrut: y.y., 2003.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. 4. bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2011.

Basrî, Ebû'l-Hüseyn. *el-Mu'temed fî usûli'l-fıkh*. thk. Halil el-Mesîh,

2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403.

Bedir, Murteza. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Beyhakî, Ebû Bekr. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, 2. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.

Beyhakî, Ebû Bekr. *Ma'rifetu's-sünen ve'l-âsâr*. thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî, Kâhire: y.y., 1991.

Buhârî, Abdulaziz Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr şerhu Usûli'l-Bezdevî*. b.y. Dâru'l- Kitâbî'l-İslâmî, ts.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *el-Fusûl fi'l-usûl*. 2. bs. 4 Cilt. Kuveyt: Vizâretu'l-Evkâfi'l-Kuveytiyye, 1994.

Cezâirî, Tâhir. *Tevcihu'n-nazar ila usûli'l-eser*. thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, 2 Cilt. Halep: Mektebetu'l-Metbûâtî'l-İslâmiyye, Halep: y.y., 1995.

Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn eş-Şerif. "Sünnet". *et-Ta'rîfât*. 122. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.

Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh. *et-Telhîs fi usûli'l-fikh*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, ts.

Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh. *el-Burhân fî usûli'l-fikh*. Beyrut: y.y., 1997.

Çakan, İsmail Lütfü. *Hadis Usûlü*. 7. bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.

Çelik, Ali. "Sünnet'in Evrensel ve Tarihsel Boyutu". *İslam'ın anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Dârimî, Ebû Muhammed. *Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esedu'd-Dârânî, Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğni, 2000.

Dihlevî, Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm. *Hüccetullâhi'l-bâliğâ*. thk. es-Seyyid Sâbık, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2005.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as. *Sünenü Ebî Dâvud*. 2 Cilt. İstanbul:

Çağrı Yayınları, 1992.

Ebû Muhammed İzzüddin Abdülaziz b. Abdisselâm. *Kavâidu'l-ah-kâm fî mesâlihi'l-enâm*. Beyrut: y.y., ts.

Ebu'l-Munzir Mahmud. *el-Mu'tasar min şerhi Muhtasari'l-usûl*. nşr. el-Mektebetu's-Şâmile, 2. bs. Mısır: y.y., 2011.

Emîr Pâdişâh, Muhammed Emîn. *Teysîru't-Tahrîr*. I-IV, nşr. Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut: y.y., 1983.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî. "Snn". *Tehzîbu'l-luğâ*. thk. Muhammed İvaz Mur'ib, 12:210. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *el-Erbeûn fî usûli'l-fikh*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2003.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *el-Menhûl min ta'likâti'l-usûl*. thk. M. Hasan Heyto, 3. bs. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1998.

Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanması-da Metodoloji Sorunu*. 5. bs. Ankara: Otto Yayınları, 2014.

Hacıoğlu, Necla. "Cessâs'a Göre Hz. Peygamber'in Fiilleri". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2/1 (2014): 165-189.

Hallâf, Abdulvehhâb. *İlm-u usûli'l-fikh*. Lübnan: ts.

Haniye, Mâzin İsmail. "et-Teessî bi'l-efâli'l-cibillîyeti li'n-Nebi". *Mecelletu'l-Câmiatu'l-İslâmiyye*. Kuliyetu's-Şer'iyye, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 13, (Gazze: 2005)

Humeydân, Muntasır Nâfiz Muhammed. *es-Sünnetu beyne't-teşrî' ve menheciyyeti't-teşrî'*. Yüksek Lisans Tezi, Filistin: Câmiatu'n-Necâhi'l-Vatanî, 2006. (*es-Sünne*).

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz. *Reddu'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 2. bs. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Makâsidu's-Şerîati'l-İslâmiyye*. thk. Muhammed el-Habib, Katar: Vizâretu'l-Evkâf, 2004.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut: Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, ts.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn el-Makdisî. *Ravzat-u'n-nâzır ve cunnetü'l-munâzır*. 2. bs. 2 Cilt. b.y. Müessesetü'r-Reyyân, 2002.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Zeyd. *Sünenü İbn Mâce*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn el-Ensârî. "Sünnet". *Lisânu'l-Arab*. 13:225. Beyrut: Dâr-u Sâdir, 1994.

İbn Nüceym, Zeynuddin İbrahim b. Muhammed. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

İbn Nüceym, Zeynuddin İbrahim b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzî'd-dekâik*. 12. bs. 8 Cilt. b.y. Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.

İbni Neccâr el-Hanbelî, Takiyyuddin Ebu'l-Bekâ. *Şerhu kevkebi'l-munîr*. thk. Muhammed ez-Zuhaylî-Nezih Hammâd, 2. bs. b.y. Mektebetu'l-Ubeykân, 1997.

İbni Recep, Zeynuddin Abdurrahman. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Heyet, Medine: Mektebetu'l-Ğurabâ, 1996.

İbnu Emîr Hâc, Ebû Abdillâh. *et-Takrîr ve't-Tahrîr*. 2. bs. b.y. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.

İbnu's-Şât, Kasım b. Abdillâh. *İdrâru's-şurûk ala envâri'l-furûk*. (Karâfî'nin Furûk'unun altında), b.y. Âlemü'l-Kütüb, ts.

İsnevî, Abdurrahman b. el-Hasen. *Nihâyetu's-sûl şerhu Minhâci'l-vusûl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.

İyâz b. Nâmî b. İvazu's-Selmî. *Usûlu'l-fikhi'ilezi la yeseu'l-fakîh cehlehu*. Suudi Arabistan: y.y., 2005.

Karadâvî, Yusuf. *es-Sünnetu masdaran li'l-ma'rife ve'l-hadâra*. 3. Bs. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2002.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *Envârü'l-burûk fî envâi'l-furûk*. 4 Cilt. b.y. Âlemü'l-Kütüb, ts.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *Nefâisu'l-usûl fî şerhi'l-Mahsûl*. thk. Âdil Ahmed-Ali Muhammed, b.y. Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1995.

Karaman, Hayreddin. "Bağlayıcılık Bakımından Rasûlullah'ın Dav-

ranışları". *H. Peygamber ve Aile Hayatı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi*. b.y. ts.

Kâsımî, Cemâleddin, *Kavâidu't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Koca, Ferhat. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 154-155. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Makdisî, Ebû Şâme. *el-Muhakkak min ilmi'l-usûl fî mâ yete'alleku bi ef'âli'r-Rasûl*. thk. Mahmûd Sâlih Câbir, Medine: y.y., 2011.

Minyâvî, Ebu'l-Münzir Mahmud. *eş-Şerhu'l-kebîr li muhtasari'l-usûl*. Mısır: Mektebetu's-Şâmile, 2011.

Molla Fenârî, Muhammed b. Hamza. *Fusûlu'l-bedâi' fî usûlu's-şerâi'*. thk. M. Hasan İsmail, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nemle, Abdulkerim b. Ali b. Muhammed. *el-Mühezzebe fî ilmi usûli'l-fikhi'l-mukâren*. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1999.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Ravzâtü't-tâlibîn ve umdetü'l-müftîn*. thk. Züheyr eş-Şâviş, 3. bs. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1991.

Reşîd Rızâ, Muhammed Reşîd b. Ali. *Tefsîru'l-menâr*. b.y. y.y., 1990.

Sakallı, Talat. "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2 (1995): 39-102.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme. *Usûlu's-Serahsî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Sıbâî, Mustafa. *es-Sünnetu ve mekânetuha fî't-teşrîi'l-İslâmî*. b.y. el-Mektebetu'l-İslâmî Dâru'l-Verrâk, ts.

Subkî, Takiyyuddin Ebu'l-Hasen. *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc*. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut: 1995.

Suyûtî, Celaleddin. *Tedribu'r-râvî fî şerhi Takrîbu'n-Nevevî*. thk. Ebû Kuteybe Nazr Muhammed, b.y. Dâr-u Tîbe, ts.

Şaban, Zekiyyuddîn. *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkıh)*. trc.

İbrahim Kafi Dönmez. 13. Bs. Ankara: 2010.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. thk. Ahmed Şâkir, Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.

Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ. *el-Muvâfakât*. trc. Mehmed Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.

Şeltût, Mahmûd. *el-İslâmu akîdeten ve şerîaten*. 18. Bs. Kâhire: Dâr-ru's-Şurûk, 2001.

Şevât, Hüseyin. *Hücciyetü's-sünne ve târîhuhâ*. b.y. yy., 2004.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *İrşâdu'l-fuhûl ila tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl*. thk. eş-Şeyh Ahmed İzv İnâye, 2 Cilt. Dimeşk: Dâr-ru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1999.

Şimşek, Murat. *İslâm Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hiz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları*. 2. Bs. Ankara: TDV Yayınları, 2011.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim. *el-Luma' fî usûli'l-fıkh*. 2. bs. b.y. Dâr-ru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim. *Şerhu'l-luma'*. thk. Abdulmecid Türkî, Beyrut: Dâr-ru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1988.

Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib. *Muğni'l-muhtâc ila ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*, 6 Cilt. Beyrut: Dâr-ru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahrüddîn Ömer. *Şerhu't-telvîh ale't-tavdîh*, b.y. yy., ts.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't Tirmizî*, 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ünal, İsmail Hakkı. "Hanefî Usûlcülere Göre Hiz. Peygamber'in Fille-ri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 37/1 (1997): 191-199.

Yiğit, Metin. *İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebû Hanîfe'nin Usûl Anlayışında Sünnet*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.

Zekerîyyâ b. Ğulâm Kâdir. *Min usûli'l-fıkh ala menheci ehli'l-hadîs*. b.y. Dâr-ru'l-Hirâz, 2002.

Zekerîyyâ el-Ensârî, Zeynuddin Ebû Yahyâ. *Ğâyetu'l-vusûl fî şerhi*

Lubbi'l-usûl. Mısır: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyyeti'l-Kübra, ts.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedreddin. *el-Bahru'l-muhît fî usûli'l-fikh*. b.y. Dâru'l-Kütübi, 1994.

Zeydan, Abdulkерim. *el-Vecîz fî usûli'l-fikh*. İstanbul: el-Mektebetu'l-İslâmî, ts.

Zuhaylî, Muhammed Mustafa. *el-Vecîz fî usûli'l-fikhi'l-İslâmî*. 2. bs. Dimeşk: Dâru'l-Hayr, 2006.